SENATOR POLSKI

WSPOŁ-OBYWATELOM DOBRZE RADZĄCY.

M CICC.LXXXIX.

U W A G I
TRESC

SAMĄ ZAWIERAJĄCE

w ſobie, przez co nachylamy ſię do upadku, i iakiemi ſpoſobami temu złemu nayprędzey zabiegać potrzeba.

Kogo naywyżſza moc ſtworzyć przeznaczy w Kraju tym, gdzie ſtanowić i odmieniać na ſiebie ſamych mogą Prawa, więcey daleko obowiązkow od wielu innych z nich każdy winień opatrzności, że go w gminie doczeſney nie umieściła niewoli, ktòre bliźni naſi w tak ſiłu

niezrachowanych doświadczaią millionach, a my czułością żadną nieiesteśmy tknięci, osobliwszym samey Jstności odłączaiącym nas tym szczegulnym od nich Dobrodzieystwem, ktòrych w ròżnych gatunkach, przyciśnionych srogością, iednych ròżniących się od drugich widziemy; a naymniey iednak oddychaiących słodką wolnością w rządzie Republikantskim liczemy, naktòrych zayzdrość, ostrzy apetyt ustawicznie, aby Jch w niewolnikòw do reszty zamienić iak nayprędzey mogła, ile siła Kraiow ròwnością zaszczyconych, pod swoią wielowładność zupełnie przywłaszczyła sobie; strawić tego nie mogąc, że iescze świeci się blask dawnych zabytkow w niektòrych małych częściach ziemie, ktòremi się siła

Krò-

Królestw uroczystemi zasczycały wolnościami, a dziś ciężkiego Jarzma przyciśnieni nazwiskiem: gdy z Prawodawców uczyniono Jch poddanemi, którego wyraz sam, wskroś przenika zmysły; a cóż dopioro samo doświadczenie nieznośnego ciężaru, iak bydź musi okrutnym haraczem dla ustawicznego w dręczeniu Jch prześladowania —

Przeniknąć to każdy może, gdy wszystkie słodyczy, w nayprzykrzeysze przeistaczaią się Jm goryczy, których mus do okrutnego gwałtem samym nakłania posłuszeństwa, na który sarkać i płakać ieszcze się niegodzi, tylko ślepym sam apsolutyzm należy przyimować wypełnieniem, chwaląc i wielbiąc wyroki rozkazuiących, i

 ieszcze

ieſzcze życiem ſię azardować przynagleni, aby coraz więkſze rozſzerzali granice, i całość Jch ubezpieczali krwie właſney wylaniem, i żeby byli przekonani że ich tytuł zato nie inſzy w nadgrodę, tylko że ſą niewolnikami, i nayprzykrzeyſzych rozkazow wykonywaczami. —

To ſłyſzeć wolnością zaſzczyconym przykro, co iuż naſzym krewnym, przyiaciołom, bliźnim, doświadczać przychodzi, a cóż dopioro gdy ſię zbliży koley na nas, że takowe Jarzmo ciągnąć będziem muſieli z drugiemi? czy ten piorun ktòry bliſko nas pali, przerażać nawylot niepowinien? że nam tchu z czaſem nieſtanie poradzić nad moc ciężarowi ogołoconemu z ſił, podpadłſzy

z nie-

z niego tak wielkiey zarazie, ktòra nam nagle właſne odebrać może życie, i razem wſzyſtkich pogrzebać z maiątkiem w śmiertelne popioły, iak krociami tego widziemy przykłady, uſtawicznie patrząc na te okropne ſąſiadow widowiſka. —

Jm zaś częściey pamięć ſtawia nam przed oczyma, ten ięk, uciſk, płacz przerażaiący ſtękaiącego ludu łancuchem opaſanych, i coraz mocniey kaydanami ściśnionych z ſrożſzym doświadczeniem, więkſzey niewoli: tym my nad niczym bardziey zaſtanawiać ſię niepowinniśmy, iak ſzczegulnie naydoſkonaley zaradzać temu, aby Prawodawstwo przez Przodków naſzych krwią właſną pozyſkane, ſtrzeżone od nas zawſze

by-

było: a Defekta zbytkuiącey wolności, umorzone zupełnie zostały, które kraiowi temu przyśpieszyły ukaranie, że nie iesteśmy tak sławni Polacy, kiedy tamtym na niczym nie brakło, a nam na wszystkim zbywa, i zchodzi. Załosny głos przypomniawszy sobie w krytycznym czasie, podniesiony od kochaiących Oyczyznę obywatelelow (po śmierci nigdy niewysławionego Monarchy Jana Sobieskiego) właśnie z czułością nato wyrzekaiących w te słowa.

Niemaszci dawnych
Kawalerów sławnych
Młódź się została
I ta nieśmiała.

Przez ten wyraz ich prawdziwey szczerości tłumaczyć z tego

co

co innego niemożna, tylko że pokąd nam na tych niezchodziło, pewna Oyczyzna bydź mogła swoiey całości, i zupełnego bezpieczęstwa, gdy cały narod za ich przewodnictwem spaiał się iednością gruntowne maiąc w nich zaufanie, że pewszechne utrzymuią dobro, zaręczaiąc czynnościami każdy zasiebie, prędzey własne stracić życie, niżeliby ten moment nastąpił kiedy, aby pozwolić mieli, wydrzeć wolność sobie komu.

Ato oznacza że mur ten tak mocny niepodobny w opasaniu swoim do przełamania nieprzyiacielowi każdemu — Tać to sławna Forteca całego narodu naszego była niedobytą opoką narzucaiących się tyle razy Bisurmanów, ktorzy kilkakrotnie w przeszłych wiekach

kach kuſić ſię ſwą potęgą na wolność naſzą przywykli, a z hańbą zoſtała pycha i duma ich, zwyciężona zawſze —.

Niech czerpa prawdy: kto ciekawy a znaydzie od początku ſamego pierwſzych wieków, wzraſtania Królestwa tego, że zawſze na wielkich Bohatyrach, i nayſławnieyſzych Kawalerach nie zchodziło Państwu temu. =

Głoſzą Kroniki ſąſiedzkie nie tylko właſne, ale Pakta, ſoiuſze, z tylu Głowami ukoronowanemi zawarte, iak ſiła nam Panuiący kray ſwoy rozſzerzali, i którzy go naypierwſzemi ozdobili wolnościami. — Znaydzie kto ciekawy w nich ſzczegulne piſania, o tych ſławnych Monarchach i walecz-

nych

nych mężach, iak ci nietylko swoie, ale cudze ubeśpieczali Królestwa, maiąc nieprzyiacioł często pod stopniem Tronu swego, udzielaiąc swey mocy przymierzonym mocarstwom, ratuiąc ich od ostatniey nieprzyiacioł klęski, które groziły zgromadzeniem sił nie przeliczonych zuchwałego Machometa, ostatnią znaczney części Chrześciaństwa zgubą. - - -

J Czyliż wschodnie, południowe, zachodnie, i północne niedoznawały kraie? że w wielkich Królach, Rycerzach, i nayslawnieszych Bohatyrach, każdy wiek obfitował nieustannie, gdy sławne ich panowania nawszystkie świata rozchodziły się Cesarstwa, Królestwa? oręż zaś w płytkości, i zręczności w ręku sławnych kawale-

le-

lerów zawſze ſtraſzny (obſzernieyſzey od drugich tey Rzeczypoſpolitey) wſzyſtkim ſąſiadom, dawał przykłady męſtwa, iak ſwoiey bronić, tak drugiey, inne powinny wolności, i ta, że tyle wieków bez nadwerężenia trwała, czynią niezawodne piſma, dawne dzieie, i przymierza otym upewniaią. Ktòra że przez obfite krwie właſney poprzednikòw naſzych wylanie, przez ſpadek ieſt zoſtawiona naſtępcom mocny przepis tego od nich czytamy, żeby nieſkażitelną było naſzą powinnością, utrzymywać tę ſukceſſyą z naywiękſzą czułością. A oſobliwie żebyśmy ią do rąk ſukceſſorów naſzych w nienaruſzoney oddali całości —.

A że zbytkuiąca wolność ſzerzyć ſię zaczeła w ſercach obywa-

watelſkich, i ta nam od nieiakiego czaſu zbawienne pierwſzych Oycòw naſzych mieſza, i pſuie ułożenia, że ciężko nam prawdziwą ſpoić ſię iednością, dla ktòrey moc, ſławę, honor, i całość wſzyſtkiego traciemy, będąc w uſtawiczney niezgodzie, dla ktòrey ieſteśmy od wſzyſtkich przyiaciòł opuſzczeni, z ktòrego umartwienia, że nam nayprędzey wybrnąć i wydobyć ſię trzeba, niemaſz nayrzetelniey rady, iak tę przyiąć nayſkuteczniey ſzą; żebyśmy włạſną prywatę całkiem porzucili, a wſzyſtką ſiłą rzucili ſię ratować tey reſzty; na zchyłku iuż tylko ſamym wiſzącey przepaści, bo zaſzczyt i ozdoby dawne zapewne utraciemy, ieżeli ſamey niezgody bałamucić ſię będziemy zaciętym uporem, iak go na każ-

dym

dym Seymie odnawiać iesteśmy od nie małego czasu przyuczeni. A ten nałog koniecznie z serc naszych rugować potrzeba, a chwycić się skutecznych sposobów, aby okrutney iak drudzy niedoznawać przykrości, która nas z wolnych w krótkim czasie, uczynić może wiecznemi Hołdownikami.

Trzeba więc bez zwłoki zabiegać temu niebezpieczeństwu, uprzątnąć zawady, i wszystkie przeszkody, które nas do tak wielkiego przyprowadziły poniżenia, że z tak sławney Rzeczypospolitey staliśmy się nikczemnemi, i nic u innych Mocarzów nieznaczący, gdy w żadne nie wpływamy interessa, dla których u Dworow wolności naszey przy-

iaznych

iaznych, konieczną powinnością mieć należy miniſtrów, abyśmy u nich więcey iak dziś znaczyli, i wiedzieli przez nich co ſię w Gabinecie każdym czynią za odmiany, i przymierza, a te aby niebyły ſzkodliwe, owſzem pomocą nam i obroną od grożących ze wſzyſtkich ſtron ſąſiadow.

Bo gdy chory niewynurzy defektow temu, ktòry go naypewniey zdrowym uczynić może, a cóż dopioro, gdy o ſłabości ſwoiey nikogo niezapewni, i co mu do tego przyczyną było, to na ten czas chyba cudu ſamego czekać trzeba, aby takowy na nogi powſtał kiedy, a przez ten ſpoſob, traci moment naylepſzy ratowania życia właſnego. — O tòż tak ſię u nas dzieie, że ſłabość

bość Oyczyzny naſzey wſzyſcy znaią, do ktorey ſiła pomagaią ieſzcze przeciwnościami, aby ſię co raz niebezpiecznieyſzemi zniżała ſtopniami, ato żeby upłynęły naypodobnieyſze wſzyſtkie godziny, w ktòrych by ſię zawſze ratować mogła, i wſkrzeſić na nowo honor ſwoy, i ſławę, w ocaleniu ſiebię, i bydź ſpoſobną dopomagać drugim z przymierzonym z ſobą, gdy na nich ſpadną iakowe przypadki, ktòre by ią wſpòlnie wiązały z niemi, do czego przeſzkadza od wielu lat uſtawiczna niezgoda, i wrzawa, przez iednego naygorſzego Poſła Sicinſkiego nieſłuſznie, bo bez fundamentu żadnego wprowadzona, ktòry pierwſzy odważył ſię zerwać ſeym: zanioſſzy manifeſt; Prawa niemaiąc po ſobie, i ten

ſzka-

ſzkaradny przykład w Prawodaſtwo z czaſem obròcony. Aże *Abuſive* wprowadzony, iaſne w tym ieſt wytłumaczenie, ktòrego gdy niepoprawiemy będziem nieochybnie prawdziwym Jnſtrumentem oſtatniey dla nas zguby. Przeto tu wniść wpoznanie tey oczewiſtey rzeczy całemu Narodowi należy, i zaradzać iak nayprędzey temu złemu, a wziąć ſrzodek takowy, aby ſię do dawnego Prawodawcòw naſzych przywròcić ułożenia: w obiaśnieniu nayrzetelnieyſzym Jch myśli, do czego wyrokami przez ſiebie ſtanowionemi zmierzali, ktòrych poprawiać w tey mierze ſądzę że nie znaydziemy przyczyny: ale coſnąć nas do Jch zamiaru, i do iakiego celu zamierzali? zapewna wypadnie prawdziwych Patryo-

tow

tow zgoda. — A gdy natych zbywać będzie Narodowi: naſtąpi wprzòd pogrzeb naſzych Sukceſsorów, niż początek Jch życia zbliżać ſię zacznie, kiedy nachylać ſię coraz głębiey będziemy, do pochłonienia ſamego, nas wſzyſtkich w nie uratowane przepaści, w które tylko iednym ſtąpieniem, wſzyſcy ſię tam do obaczenia zgromadziemy; i żałość gdy naſtąpi powſzechna: za niewczeſną ſpoźnienia uznaną zoſtanie.

Ale ach! iak ſiła z tych do deſperacyi przyprowadzi? lecz tym loſu ſwego nieſzczęśliwego nikt poprawić nie zdoła, ſycąc ſię ſzczegulnie ſamym narzekaniem, ktòry ni zdrowia, ani też honoru, i ſławy przyſpoſobi, chyba ſzczegulney własnego ſumnienia zgryzo-

zoty. — Jednych wſkroś przeymuiąc że do tego pomagali wſzyſtkiemi przeciwnościami. Drugich, że dla właſnego intereſsu uczynili ſię oboiętnemi, aby tym co uknowali złe, nigdy ſię nieſprzeciwiali. — Trzecich, żę ſię bez wſtydu dali przedać, aby ślepo wſzyſtko pełnili, co im intrygi, fakcye, zaślepiona zemſtą, czynić radziły. A nakoniec wielu takich ſię żnaydzie, że nie przenikali co ztego naſtąpi, i wybuchnąć może, nie wchodząc delikatnością żadną, w roztrząśnienie tak ważnych okoliczności, ale że Matedory kierowali zdania ich na zgubę oyczyzny, ktòrym oni poſłuſzni zawſze będąc, czynili dla ich wſzyſtko ślepo, co im tylko kazali. — Takich ſię wymowek, narzekania, i zarzutow ſpo-

dziewać będzie należało, gdy ostatnie przywali nas nieszczęście, i niepowetowaną nigdy grozić będzie zgubą obywatelow tych, ktòrzy nadal swoich nie rozciągaią myśli, co ich czekać może, iak są iuż do tego wielkie podobieństwa: że to nie długim czasem wszystko nastąpi, a żadnego wtym nie czynimy zastanowienia.

Nieprzeraża nas Braci własnych niewola? z ktòrych widzieć możemy okropne przykłady. = Jeżeli nie wymaga litość że są krewni, bliźni, przyiaciele, w nieszczęściu i nędzy? czemuż osobie przepominamy, aby to samo przynaymniey nie potkało w pozostałych nas tey reście, w ktòrey liczbie społeczeństwa ieszcze się ucalonemi liczemy? w ktòrey swobo-

bo-

bodzie oſtatnie życia własnego, niewątpliwie kończyć żebyśmy godziny mogli, trzeba nam niebyć tak oſpałemi, i niedbałemi w myśleniu i czynnościach naſzych: złe umarzaiąc, i niſzcząc zwyczaie, adobre na nowo wſkrzeſzać, i ſtanowić przepiſy, ktòremi ſławnemi, i mocnemi, zawſze ſtać ſię będziemy mogli, wprzywroceniu nas do dawney ozdoby Przodkòw naſzych chwalebnego myślenia, bo temi oni wſzyſtkie zwyciężali przeciwności, i rozciągali po wſzyſtkich częściach świata, chwałę nieśmiertelney dla ſiebie ſławy, a my ie za życia traciemy naſzego, i haniebnie poniżamy z ohydą nieźmierną Narodu Polſkiego.

Przeto ſię nam koniecznie poprawić należy, ile do tego właſne ſumnienie obowiązuie, i przeświadcza, abyśmy to bez zawodu dopełnili, złe w naylepſze zamieniaiąc czynności, iako nieſkazitelni Oyczyzny ſynowie.

Lichwie nie praktykowancy i Facyendom nigdy nie ſłychanym nayprędzey zabiegać potrzeba.

Namieniły ſię w oſobnych Tomach niektòre okoliczności, ktòre ſą właściwemi dla nas w tym wieku przywarami, i w ktòrych ſię coraz większa w Oyczyznie naſzey rozſzerza zaraza, czym młodzi przez złą daną ſobie Edukacyą od ſamego początku wzraſtaiącey młodości ſzkodliwych nabywaią obyczaiòw, i w nich przeſtaiąc w doyrzalſzych leciech pozbyć tey raz wpoionej z natury ſwoiey nie potrafią trucizny, ktòra na zawſze paſſye ich przywłaſzczy ſobie, że iuż temu żadne nie pomoże lekarſtwo.

w Te-

w Teraźnieyszym zaś artykule, iuż nie o tych, ktòrzy potrzebuią Edukacyi, ale o Osobach w wieku cale doskonałym będących, z ktòrych brać tylko przykłady by trzeba, i uczyć się młodym wszystkiego dobrego, tak w postępowaniu w chrześciańskich cnotach iako w nabyciu sentymentów dla kraiu swego pożytecznych a z tych ni się zbudować z pierwszego, ani nauczyć z drugiego zdaie się nie podobna, ale rzecz cale wypada oczywista zgorszyć się tylko z niesłychanych wielu ich czynności.

Takową przed się wziowszy materyą, niechcę tu wspominać wszystkich wad kraiu naszego, ktòre są prawie dziedziczne dla nas, ile każdy bez nich być nie mo-

może. Jeżeli wſzyſtkie narody maią cnoty, ſą w nich i defekta w zwyczaiach i nałogach ſzczegulnych. Ale o tych tylko radbym namienił, ktòre przed tym tu nie były zoſtawione Sukceſſorom do naśladowania, ale dopiero dziś ſię ziawiły i tak zagęściły, że bać ſię trzeba, aby liczba zepſutych nieprzewyżſzyła, i gòry nie wzieła do reſzty zniſzczyć dobrych obywatelòw.

Tego zaś bez parcialności żadney dowodząc, kładę na pierwſzym tu froncie nie ſłychanych w kraiu tym lichwiarzòw, ktòremi, nieczytam, aby wieki przeſzłe tak rzęſiſto mogły bydź zarzuconemi, a w tych nie małey liczbie obfituie teraz, i uſtawicznie ich więcey przybywaiących li-

czy,

czy, gdy wielu takowych się znayduie Jchmościów, że większą prowizyą na dni, tygodnie, Miesiące biorą iak cały w swoiey kapitał wartości. A są ieszcze sławnieysi co kilka razy wyższy procent wymagaią, iak dług zaciągniony w walorze swoim wynosi. A takowi od kilkudziesiąt, kilkuset naywięcey czerwonych złotych przyszli w krótkim czasie do kroćiów, teraz przez co się stali złacnością wielką dostatniemi w kapitałach swoich, które im codzień tak niesłychane przynoszą pożytki.

Jest każdemu rzeczą przyzwoitą szukać sposobów przyczynienia fortuny sobie z pracowitą i zawsze rzetelną usilnością bez oszukania nikogo, ale wymagać na bliźnim tyle aby widząc go w ia-

kiey

kiey ciężkiey potrzebie, w przypadku nagłego nieſzczęścia, żeby większą prowizyą od ſummy wynoſzącey ten co pożycza od kogo płacił, ieſt takowe założenie kondycyi nie chrześciańſkie, ani też dobrego obywatela znaczące: bo poganina wierzącego tylko w ſame bałamuctwo, wzdrygałaby ſię natura nad takowym nie ſłychanym zdzierſtwem, a coż dopiero oświeconego wiarą prawdziwą iak wſkròś przerażać powinna, kiedy ſiłu braci naſzym daią okazyą, takowi Jchmościeowie do oſtatniey zguby?

Aztąd dociec możemy że ta ieſt naywłaściwſza przyczyna, że wielu z kreteſem cały ſwóy w tych czaſiech ſtracili maiątek, a ci co naymniey mieli przez mały

prze-

przeciąg czasu tylko, iuż znacznemi kapitałami brząkaią, i z przyzwoitey każdego ambicyi, mieścić się z czasem we wszystkich Magistraturach z wszelką usilnością starać będą.

Urodzenie w narodzie naszym niewyłącza od honorów naypierwszych dostoyności, do których iest każdemu dobrze urodzonemu otwarta droga, lecz takowym ogulnie cnotliwe zasługi bydź powinny pierwszym przewodnictwem nie fortuna sama, a z cudzey ieszcze krzywdy z nagłością wielką, i pośpiechem bez odpocznienia z płaczu narzekania bliźniego zgromadzona, którey się zebraniem nie wynosić, ale wstydzić należy ludziom szlachetnością upoważonym, którzy nie o-

zna-

znaczaią z siebie nic wspaniałego, nawet uczciwie kupiectwem się bawiących nie naśladuiąc, ale iak tylko iedno wypiętnowanie charakteru czarney duszy, w czym ieżeli sumienie, honor, poczciwość takowych nie odrywa od takiey czynności, iakaż się znaleść może w nich delikatność, ktòraby im w inszych okolicznościach hamulcem bydź mogła? gdy tymże przyidzie wpływać w interessa własnego kraiu, do czego łacno przyyiść im może, gdy dostarczaiący maią fundusz fortuny na to.

A coż mòwić o nie słychanych faciendarzach, ktòrzy od potrzebnego wziąwszy wexel dali gotowemi kilkaset lub tysiąc naywięcey a w rzeczach rożnych kleynotach, meblach, koniach, poiazdach do

daw-

dawſzy w przedrożałey cenie: to wſzyſtko w komput ſummy umieściwſzy na lat kilka z gory przypiſawſzy prowizyą, ktora nierownie więcey przechodziła kapitał, zabrali w krotkim czaſie w takowym długu dobra, połową ieſzcze ceną ſwoiey wartości.

Wſpomnieć w tym mieyſcu i takowych ſię godzi, ktorzy cudze wexle kupuiąc zabeſcen, byli, i ieſzcze ſą obywatelom ciężkiemi.

Miałoby pioro obſzerną materyą co wyrazić o nie ſprawiedliwych kadukach, tylo Poſſeſſionatom nie ſłuſznie wydartych, ktorzy z proſtoty ſwoiey bronić ſię prawnie mocnieyſzym od ſiebie tak w przemyſł, obrot, i kredyt nie umieli, i podali ſwoie maiątki

ki pod konfiſkatę, a ci dziś z całą ſwoią familią opłakuią ſpadłe nagle nieſzczęście, ktòre im życia własnego odebrały ſpoſoby.

Wiele ſię zagęściło w naſzym Narodzie nieſłychanych i naygorſzych przykładòw, ktòremi ſtarſi młodſzych gorſzą, i zoſtawuią im ślady po ſobie, aby i oni toż ſamo czynili, ktòrą chciwością, matactwem, i nie rzetelnością, gdy krew ſwoią zagrzewać i zarazać będą, takiemiż podobnemi, w trakcie życia ſwego oycòm ſwoim zoſtaną. J tak pokolenie pokoleniu wiernie w tym ſukceſſyi ſwoiey dotrzymywać będzie, na krok ſię nie odſuwaiąc od ich tak złego poſtępowania.

Widzieć iaſno możemy że do ſiłu zepſutych obyczaiòw przywią-

wiązała się taka chciwość nieźmierna partykularnych, że dla tey rzucili się do sposobów ieszcze w tym kraiu niesłychanych, zbierania fortun, z obmierzłą nie przyzwoitością, a ta niesprawiedliwość każdego dobrze myślącego, i na dal patrzącego, bić w oczy powinna, że temu złemu zabiegać trzeba, bo z tego całe Królestwo szkodować naypewniey może, że dobre mienie w ludziach sumnienia nie maiących naywięcey szkodzi, którzy ie na sprzeciwienie się powszechnemu dobru obracać zwykli, upatruiąc tylko swoiey prywaty, aby ustawicznie więcey przymnażali dochodów; w których smakuiąc sobie, gdy się kray coraz więcey temi zaludni (iak są do tego wielkie podobieństwa przez naygorsze, i nigdy niesłychane

chane powſzyſtkich Woiewodztwach faciendy) przybywać mu więcey złych będzie Obywatelòw, a dobrych, rzetelnych co raz mniey widzieć będziemy ziemianow, przez to naybardziey że obłudni, chitrzy, podle myślący siła mieyſc zaſtąpią, bo snadno tym wſzyſtko przepłacić ſowicie, i dokazać pieniędzmi czego chcą ktòrym bez pracy (iak widziemy w tym czaſie) nayniesprawiedliwſzym ſpoſobem ſame do rąk wpłyneły dochody, przez co promowuiąc ſię z ſwoich maiątkòw z czaſem wſzyſtkie znakomite oſiągnąć mogą ſtopnie, gdy ich dopiąć nawſzyſtko ſtanie, i przekupić zawſze ſprawiedliwość tą letko nabytą mamoną.

A gdy ſię kto na złą rzecz raż odważy (lichwiarzem ſławnym bę-

będąc) ſkrupułu takowemu przybraknie, bo raz przedawſzy ſumienie będzie w częſte tego wpadał recydywy, własney nie darujeąc Oyczyznie, pierwſzym kto zechce kupić, puści ią targiem, każdy takowy, ktòry mieścić ſię będzie w Prawodawſtwa powadze.

W czym aby iuż więcey takowego niebyło zgorſzenia, i złego przykładu, mocno nayſzczegulnieyſzym Prawem oboſtrzyć należy, żeby z taką oczewiſtą hańbą ſzpecić, nie zmierny zakał czynić, nikt nieważył ſię obywatelſtwu całemu, o ktòrym z obrzydzeniem ſłyſzeć, acòż dopioro doświadczać w nayważnieyſzych Oyczyzny całey przyſzłoby intereſsach, ktorąby bez zaſtanowienia ſię zapewne

wnie w każdym czaſie na zbyciu mieli.

Takowym to bezprawiòm, i zbytkuiącym wolnościom zaradzać i zabiegać należy koniecznie, które przyſpieſzaią koniec nieſzczęśliwy, i zbliżaią pomſtę na kray cały. Czego iuż doświadcza w tylu nie pomyślnościach. Zabiegać więc trzeba, aby to złe nie miało mocy daley ſię ſzerzyć, ale zniſzczało zupełnie.

Weyrzyimy w ſprawy Grodzkie, Ziemſkie, Trybunalſkie, Zadworne, Skarbowe, i Kommiſsionalne, iakiemi dzis gatunkami ſą zawalone regeſtra, czytaymi Jnkwizycye, Dekreta, co one za treść w ſobie maią, poznamy w przeniknieniu ich iak ſię zagęściły

ły ſprawy takowe, o ktòrych żadne dawnieyſze archiwa nie podaią do naſzey pamięci, i wiadomości, ale zapewniaią nas, że żaden wiek niebył tak zepſuty, aby Brat Bratu, rowny rownemu, był tak nie znośnym Tyrannem ktò-rego chciwość tak daleko gorę wzięła, żeby w tak krotkim cza-ſie iednych zewſzyſtkim zniſzczy-ła, a drugich nic nie maiących ma-iętnemi uczyniła.

Do czego żeby takowym wła-ſne pomagały cnoty, i pracowi-te zaſługi, honor naywiękſzy w tym narodzie, że w rowności urodzeni, mogą ſię zrownać znay-więkſzemi Panami, co ieſt darem przymiotow, ktore uwieńczone być powinny zawſze, i daleko więkſzy zaſzczyt takowych: co

win-

winni tylko ſwoim zaſlugòm że ſobie właściwemi do tego pomogli talentami, iak tych co dla ſamego bogactwa potykaią ich względy, że ſię z Dziadòw, Pradziadòw rodzą maiętnemi, i ambicyą unieſieni, że im ſzczęście ſamo znakomite upoważenia, ſtarczyć zawſze muſi; dla czego wielu takowych wtym zoſtaie mniemaniu, że doſyć urodzić ſię bogatym, a iuż na tym przeſtać każdy powinien, że ma pierwſze do wſzyſtkiego prawo.

Atoli nie tak ſię tłòmaczy, bo dziękować zato naywyżſzey Opatrzności należy, gdyż niebyło dla niey żadną powinnością, ale ſzczegulną łaſką, że go ſwoią dobrocią w tym przeznaczyła mieyſcu, z ktòrego więcey winien nad in-

nych wdzięczności, że go od wielu milionow ludzi oddzieliła, i ta sama z gminu w nędzy zostaiących wyieła społeczeństwa i szczęśliwym uczyniła, przeznaczywszy mu być mocnieyszym a przeto i sławnym, dawszy mu fundusz dostatni nabycia rozumu, świetney edukacyi, honoru i sławy, aby się tylko rządził cnotą i pamiętał, że po swoim Stworzycielu i dawcy tak siła dobrego, naywięcey winien Oyczyznie, a zażywał tego z umiarkowaniem nie rostrwaniaiąc temi darami z obrazą i zgorszeniem przeciwko naywyższey woli Jego.

Tak myśląc i czyniąc wszędzie każdy z takowych Panòw, naypierwsze obsiadąć powinien mieysce, bo takowy przydaie szacun-

cunku honorowi, nie godność iemu ozdoby. J gdy dostatnich intrat część znaczną dla własney nie żałuie Oyczyzny, i zna kiedy czego w nagłey i każdey dla niey użyć potrzebie, przez taki sposób ze wszystkich miar godnemi się staią maiący takową wspaniałość nie skończonego uszanowania, i naypierwszych względów, (a bez parcialności pisząc) dawnym Familiòm zawsze winna Oyczyzna naywięcey Praw swoich wolności, gdy wielu Przodków Jch, fortun własnych, zdrowia na obronę Jey i życia własnego nie oszczędzali, i maią dawni familianci w krwi swoiey tę wspaniałość, że się za zwyczay naymnieyszą brzydzą podłością, còż dopioro źeby się komu przekupić dali? sprawiedliwość więc

mò-

mòwi za niemi w tey mierze, aby takowe osoby do wszystkiego były pierwszemi.

A gdy inaczey w tym czynią i cale opacznie wnoszą sobie te obowiązki Narodu swoiego odmiennemi się staią zupełnie od sławnych Poprzedników swoich gorszące wielu codziennie że nie czynią się im podobnemi, a zysku dobrego ni ci, ani takowi co ich kopiować usiłuią we wszystkim podobieństwie nie przynoszą;owszem przeciwnie obmierzłemi każdemu nie tak myślącemu bydź z tego powinni nieobracaiąc względu, że są zaszczyceni Jmienia swego dawnością; co za zwyczay teraz wypada mocny spòr z tego, kto ma większą popularność, czy ten co dobrze myśli? czy drugi, co mòwi przeciw-

nie

nie? a powſzechna wygrana przy-
tym zoſtaie, co wſpak rzeczy mie-
rzy, i dziś z modnym Filozofem
trzyma, i czyni, a tak siłu prze-
waża kryſkami, że często ſpra-
wiedliwość uſtępować muſi.

Tać to nayważnieyſza przy-
czyna, wielu w tym wieku Oby-
watelòw omamia, i gubi, że ma-
ło Religii maiąc nie ſą nikomu, iak
przeſzli, i właſney nawet Oyczy-
znie wiernemi, gdy wſzyſtkie do-
bre ułożenia z gruntu obalaią i
z kreteſem niſzczą, tym ſię za-
trudniaiąc, o czymby nigdy my-
śleć nie powinni, a o tym zapo-
minaią co ich ieſt funduſzem wſzy-
ſtkiego. A ſkoro ten ſłabieie w
ſwoich fundamentach przywali
zapewne w kròtkim czaſie wſzy-
ſtkich z rozwalin ſwoich gruzami,
że

że ſię nikt w ſzczegulności ratować nie zdoła, i pogrzebać ſię z nią dobrzy i zli zoſtaną przyniewoleni koniecznie, ztą iednak ròżnością, gdy niewinnym w tym ten zyſk zoſtanie że ciężkiego rachunku naywyżſzemu Sędziemu zdawać z tego nie będą, ale cały ciężar natych ſpadnie co do tey powſzechney pomagali zguby, w czym własne ſumienie bez przeſtanku napaſtować będzie, że ciężka i nigdy nie nadgrodzona reſtytucya ich czeka.

Kogoż ta oczewiſtość ſamey ſzczerey prawdy wypełnić ſię maiącey nie wzruſzy, przerazi, i nawylot nie przeymie, tak z Panòw maiętnych i wſzyſtkich zacnie urodzonych rownością wſpòlnie zaſzczyconych Braci naſzych nie pobu-

budzi do przedſięwzięcia zamiaru tego ſpoić ſię węzłem iedności i radzić nayzbawiennieyſzemi ſpoſobami o całości nas wſzyſtkich ubeśpieczaiącey, aby tego nieutracić, co nam drogim ſkarbem (bo krwie właſney ſkropieniem) każdy zagon ziemi naſi do rąk oddali Przodkowie.

A ſą podobieńſtwa wielkie że razem wſzyſtko ſtraciemy gdy złe nałogi, co raz ſię daley ſzerzą i narod do oſtatniey zguby nachylaią.

Otoż treść wſzyſtkiego złego naſzey zguby wypływa, co nam naypewnieyſzym grozi nieſzczęściem, gdy co moment więcey w złych iak dobrych obſitować będziemy.

Za-

Zamieńmyż to i ſtaraymy ſię aby zli poprawić ſię mogli, a dobrzy żeby ſię nie pſowali nigdy. Natenczas przemoc wezmie cnota, i wzraſtać coraz wyżſzemi będzie graduſami że z czaſem złe zniſzczeie naſienie zupełnie, iak kąkol między ziarnami piękney pſzenicy, ktòra w zły gatunek zamieniona lub chwaſtem iego przytłumiona zoſtaie.

A tak dobre ziarno dobry owoc wydawać będzie, i dobry plon z niego, ſowite czynić będzie pożytki gdy ziemia przeiſtoczy ſwoią naturę przez nay wyborniey-ſzą uprawę w ktòreyśmy w przyłożeniu prac właſnych wiele zaniedbali, i opuścili w potrzebnym ią utrzymowaniu i uprawianiu.

A uſta-

A ustawiczna praca choć z przykrością się staie, ale zapewnia nadal niezawodne pożytki zamiaru ułożenia swego, A tym sposobem my zaradzaiąc i zabiegaiąc coraz mniey w złe obfitować, a w dobrym daleko więcey korzystać będziemy.

Ten iest sposob radzącego, a tchnącego nayszczerszym duchem z obowiązków własney powinności swoiey, w życzeniu nie obłudnym bez parcyalności iakowego prywatnego zysku dla siebie, ale z szczegulnego względu pochodzącey tylko dla dobra swoiey Oyczyzny, ktòra tak pisać, mowić, radzić, i czynić zawsze każe, bez odmiany, w prostocie samey duszy i serca własnego, wiernie myślącemu, i chcącemu dla niey obywatelowi. Przy-

Przyiaźń i ſzczerość prawdziwą iak poznawać należy, i iak ią cnotliwie w kraiu naſzym z Polityką łączyć potrzeba?

Odpowiedź nato pytanie bydź prawdziwſza nie może, iak ta, ktòra zgruntu ſzczerości ſerca pochodzi odmiany żadney niemaiąc w ſobie; Tłumaczenie otwarte, gdy ſię zgadza powierzchowność ze wnętrznemi myślami, ſkutek niezawodny zapewnia że obłuda mieścić ſię tam nie może. Ale nie każdy ma takowe ułożenie aby ſię tak iedno zdrugim ſpaiało ogniwem iedności, znaleść ſzybę do ſerca ludzkiego aby rozeznać ſzczerość ſamą od polityki, ieſt rzecz w ſubtelności,

nie

nie tylko delikatna, ale zawſze miedzy inſzemi okolicznościami arcy-trudna. Na co w pogotowiu potrzeba byſtrego rozumu, mocnego przekonania, ale i dokładney cierpliwości, zaſiągnienia gruntowney wiadomości z iakiego zrzòdła ma ſwoie początki? a to z tey przyczyny aby dociec biegu, wktòrą ſtronę dąży ſwoiey ſię rzetelności wylaniem, czy ma gruntowną obſitość uczynić ią ſamemu przywiązaniu, czyliteż partykularnemu udzielić iey intereſſowi.

A z tych miar uczyć ſię należy poznawać aby niebydź oſzukanym.

Czego uſtawicznie doświadczać wielu przychodzi, gdy w
tym

tym oszczędzaią pracy w przyłożeniu swey należytey pilności. A w takim razie siłu zdradzonych upadać w swoim zaufaniu muszą, i tego aby się ustrzedz; nie masz dokładnego na to sposobu, i zaradzenia, bo ciężko cudze myśli zgadywać i bydź ich tłumaczem, ale szczegulnie samey się trzymać ostrożności a nie bydź prętkim poufać się komu z otworzeniem nayskrytszych myśli swoich; wprzòd nauczyć się trzeba oddzielić przyiaźń od utaioney polityki, ktòra w każdym wieku u wielkich ludzi była zachowaną zawsze, i ktòrey z fundamentu w pierwszych domach przez wszystkie nauczaią stopnie. A tey poznawszy samą treść istoty można bydź na ten czas wydoskonalonym, uczynić ròżność: gdzie ią

ukryć

ukryć i kiedy iey nie taić potrzeba.

Te zaś obydwa ſpoſoby rowny zamiar w przezornym myśleniu przyczyniaią korzyści, obiaśniwſzy umyſł we wſzyſtkim na iakie ią podwyżſzyć i zniżyć potrzeba gradusy, nie uchybiwſzy kroku w niczym ſamey ſprawiedliwości, ktora wagę trzymać powinna w ſamą miarę ſzczegulnym zaſługom, i tych przeważać, nikt mieć nie powinien żadney przemocy, chiba kto ſię uznaie w ſiłach doſtarczaiących, ubiegać ſię może do rowney nadgrody, ktora mu tak od prawdziwey przyiaźni iako od ſzczerey polityki odmowiona bydź nigdy nie powinna.

Ana

A na ten czas nikt ſię uſkarżać nie może, że ieſt od iedney lub drugiey zawiedziony ſtrony, i takowy układ poſtępowania otrzymuie mieyſce nayprawdziwſzey cnoty, ktòra za pierwſzy ſtyr zażywa rozumu, aby ten pracował wyſilaiąc zawſze nato właſny dowścip, nie zdradzać nikogo, a dopomodz co możność tym, ktòremi nigdy prywata nie rządzi.

Ten ton przyiaźni, i polityki, iak ſam wyraz oznacza, nie podeyrzaney ſzczerości tak każdego z powſzechnego wyprowadza mniemania że można być rozumnym głębokim, i zawſze ſekremnym nieużywaiąc maniery zwytnym nieużywaiąc maniery zwyczaiòw z prawdą ſię nie zgadzaiących, ktòrey duchem mòwią za zwyczay że ſię Polityka rządzi.

A ten

A ten ſpoſòb, ktòry widziemy oczewiście daie nam poznać że można bez podłości każdemu dotrzymać słowa, niełamiąc zwyczaiu niektòrych Miniſtròw właściwego, ktòry tak z niemi ścisle ſpoiony, że gdzie iedno tam i drugie koniecznie razem z ſobą przeſtawać muſzą, z tą iednak ròżnicą, że iedni za prawdę a drudzy za nierzetelność częſto ią zamieniaią ſobie.

Tey zaś zamiany przyczyna nie inſza iak ſama funkcya, ktòra do tego ich przyniewala częſto, że odmiennym ſpoſobem wielu oſobòm tłumaczyć ſię muſzą, a z tych ſiłu znaydzie ſię takowych, co nie można mieć tyle ſpoſobòw dla ich zupełnego zaſpokoienia, gdyż zawſze więcey pretenden-

tòw niżeli wakansów, liczemy, a iednego kontentuiąc kilkunastu ieszcze niechętnych zostaie. Nie masz tedy rady uwolnić się od nienawiści, a wtym razie Politykę szczerym szalbierstwem wykładaią iaśnie, w czym oczewiście się mylą, bo nie iest w mocy niczyiey, że co dla iednego do pozyskania bydź może, dzielić się tym wielu nie potrafią nigdy, dla czego słuszność ich sama wyłącza od tey niewinney napaści.

Atoli niezaręczam aby to od siłu innych okoliczności zasłonić ich mogło, że Polityka, nieiest oddzielona nigdy od sprawiedliwości, bo zazwyczay im kto wznacznieyszym iest szczęściu, na wysokiey zawsze dostoyności, tym więcey ma interessòw, potrzebu-

buie przeto nie mało przyiaciół, a zna doſkonale że z ſamego ſzczerego przywiązania do ſiebie ma ich w małey liczbie; otoż mu w ſamą porę zdaie ſię Polityki zażyć i wielu łudzić, ſzafuiąc nią w pozornych obietnicach, i w ten moment naybardziey zarabiaią łaſkami Pańſkiemi dzielący, że im to w oczy często wymiataią, i wyrzucaią, że ſię obietnice Miniſtrowſkie nigdy nieſprawdzaią, i że ich przyiaźń póty widzieć ſię daie, pokąd ſwego nie dopną w intereſsie ułożenia, a ſkoro w mieyſcu naznaczonym ten przez ſiebie ubeſpieczą, zazwyczay tak ſię dzieie, że nie tylko o przyiaźni ſzczerey ale nawet o polityczney ludzkości zupełnie zapomną i widząc ich wiele razy z ſobą oczewiście pokazuią, że cale o nich iuż

więcey niedbaią, nie przypominaiąc sobie że do nich przywiązanemi i wewszystkich interessach wiele razy im pomocnemi byli.

J wtym mieyscu chciałbym także ich mieć za niewinnych że taki układ nie sądzę aby to zumyslu był wykonywany, ile w ludziach Edukacyą maiących, ale to być musi z szczegulnego iakiego przypadku lub zapominania się, ktòrzy myśl obciążoną tłumem samych interessòw maiąc, a tym każda okoliczność wiele razy przypomnieć się nie może, a naybardziey że się iuż skończyła, przytym wielu nowych Przyiacioł miąć interess im każe, ktòrych także na sposoby grzeczności pozyskać im trzeba, dla czego stać ich natyle subiekcyi rzecz trudna

aby

aby dawne i nowe ròwno razem ważyli przyiaźni, a wybieraiąc: podobniey przefzłe odftąpić zwyczaie, a dzifieyfze naśladować maniery, bo naturalnie mòwiąc, każda bardziey ciągnie fwieżość do fiebie i czyni powab mocnieyfzy, iak rzecz ktòra iuż zażywana była, więc tym nowościòm wfzyfcy dawnieyfi koniecznie uftępować mufzą.

A lubo chciałbym ich wtey mierze ogradzać fpofob poftępowania, i uczynić całe niewinnemi, każdy by znalazł prawdę że nie fzczerze to pifzę, bo przyiaźń dawna w fzczęściu i niefzczęściu, odmianie niepodlega, w fercu każdego pierwfze mieyfce ofiągać powinna, a còż dopiero żeby nią gardzić i znieważać mieli te ofoby, ktò-

ktòrzy iey przedtym gwałtownie ſzukali, a przez ten układ nie raz ale dwoiako za dobre zle płaciemy, w pierwſzym punkcie że ich zaſługi niczym nadgrodzone nie zoſtaią, a w drugim, że ci cośmy ſię o nich ſtarali iuż ich dziś całe nieznamy, taki grzech ieſt nie tylko przeciwko ſzczerości, ale przeciwny ſamey nawet Polityce grzeczności.

Wnidzmy tu w poznanie ludzi na ſtopniach wynieſionych, możemy iasno przeniknąc, układ ich ſzczerości, a Polityki. Szczerość nie potrzebuie żadnego ogrodzenia, brżmi ſama w ſobie dokładnie, poſtępuie bez zaiąknienia śmiało, nic iey nie ieſt na zawadzie, bać ſię nigdy nie umie, czoła ieſt zawſze wypogodzonego,

śmia-

śmiała, i odważna wſzędzie, wſtydzić ſię nigdy nie ieſt przyuczona. Czego tego wſzyſtkiego polityka niedokaże, bo ſię uſtawicznie mieć muſi na wielkiey oſtrożności we dnie i w nocy w ſekrecie wſzyſtkie układaiąc planty, ułożonych dla kraiu czynności, ktòra ieſt duſzą każdego interesſu zawſze, a ſkoroby wyſzła z ſwoiey formy, nie miałaby tey tęgości i mocy, poſtawić to na mocnych fundamentach całą przez ſię ułożoną ſtrukturę, nad ktòrą, ſiliła ſwòy dowścip w uplantowaniu doſkonałym, do właſnego nawet ſię zmordowania, gdyż całość wſzyſtkiego zawiſła na tym, aby ią z gruntu rozumieć, i ſubtelność iey dyſtyllować anatomizuiąc ſkładane części, ktòre formuią układ całego ciała naydrobnieyſzey niepominowſzy

wſzy muſkuły, ktòra wzrok nayczyſtſzey utrzymuie zrzenicy, codzień ſię wydoſkonalaiąc mocnieyſzym przenikaniem wſzyſtkich zawiłości, ktòre w wieku teraznieyſzym ſą bardziey iak przed tym trudne do roſplątania, a tym polityka dziſieyſza nayprzezorniey zaradzać potrafia, i nie maſz nic dla iey umieiętności nie podobnego, w coby biegłością ſwoią wniść i gruntownie zabeſpieczyć nie mogła.

Lecz to wſzyſtko do nayściśleyſzego należy ſekretu, a przyiaźń i ſzczerość otwarta nie ieſt tak ściſłemi ograniczona obowiązkami, ktòra tak obfitego i żyżnego nie przynoſi żniwa ſądzi, że tchnąc zawſze ſprawiedliwie, toruie ſobie do wſzyſtkiego dro-

drogę, ieſt nie ukryta w myśleniu ſwoim.

Prawda, że odbiera cenę wielką i naydroższy ſzacunek w przyiaźni, ale przez ten układ ta nayczęściey w ſwoich intereſſach zazwyczay upada, bo przymioty prawdziwe maią naywiększe dla ſiebie przeſzkody, ate uſtawicznie z iedyney pochodzą zazdrości, a w tym gatunku wiele ſię znayduie nieprzyiacioł zawſze, ktòrzy naywięcey o tym myślą iak dokuczyć bliźniemu, przez to maią naypierwſze ułożenie przeciwić ſię cnocie.

Otoż ztąd wypada aby przywieść do tego, złączyć ſzczerość proſtey duſzy z delikatnością Polityki razem, ktòra nie podchodząc

dząc nikogo, swoiey w każdym stopniu zażywać będzie przezorności, ktòra wszystkie w ludzkiey naturze przeciwne passye umarżać powinna, czyniąc wybor z nich w zdolności, do godności tey w ktòrey maią bydź upoważonemi, aby nie urząd ich, ale oni urząd ozdabiali naydoskonalszemi talentami, w ktòrych duszy wspaniałość, punkt honoru, rzetelność, wierność dla swey Oyczyzny, męstwo, stałość bydź powinny prawidłami ich zawsze.

A gdy się zawezmą to wszystko dopilnować w sobie, przyniewolą kochaiących wszystkich mądrość, naukę, icnoty, że się od ich społeczeństwa nie odłączą nigdy, ale ròwno pracować z niemi będą w poprawieniu kraiowych rządòw i oby-

obyczaiòw, co będzie ich zamiarem, i powinnością, A zacząć od tego nayprzòd nie zaniedbaią, aby prywata publicznemu nieodbierała mieyſca intereſſowi, ktòra powſzechne zgruntu niſzczy i obala dobro, a przez to do ſwey dawney wròcić ſię niemoże mocy i ſławy, ale przez ſwoie zbyt osłabienie wzgardzona od tych, (co im ſiła czyniła dobrego) ieſt teraz ſąſiadòw, a od drugich wyzuta z właſnych zoſtaie maiątkòw, i dobrego mienia! w takim razie przynaymniey roſtropnie i gruntownie zaradzać potrzeba, gdy nam ſiły odięte zoſtaią.

Szczerość, Polityka, prawdziwe ſą to cnoty doſkonałe i wiele z ſiebie obiecuiące, tych nam przynaymniey nikt wziąć nie może.

że. Łożmy ie tey reſzcie oyczyzny naſzey, aby przytomni widzieli, a oddaleni ſłyſzeli, że co mamy ieſzcze właściwego, z tego iey chętnie ſzczere i nay wiernieyſze czyniemy offiary.

Nie potrzebne expensa zagraniczne umnieyszyć, a zacną młodzież kraiową na woiaż nie w zbyt młodym, ale iuż w doskonalszym wieku wysyłać należy.

Przeniknąć każdy może, że do upadku, kraiowego nayszczegulnieysza iest przyczyna nie tylko złey Ekonomiki prowadzenie, ale że do tego siła pomagaią także podwyższone wszystkie zbytkuiące expensa, które go naybardziey z dobrego mienia ogałacaią i niszczą. Tym koniecznie zabieżeć potrzeba, aby ten zwyczay który się w kraiu zagęścił, i wszedł w modę częstego woiażu zaniechany został, wy-

io-

iąwſzy przyczyny ważne, które Narodowi nie tylko uczynią pożytek, ale ozdobę, honor, i ſławę.

Także ratowania zdrowia własnego przez radę Doktorów doſkonałych ułożoną, zażywać wody lub zaſiągnąć ſławnych akademij zdania, w których króleſtwo naſze nie obſituie.

A te ważne przyczyny odłączywſzy wyraźnie, zagrodzić należy inſzym wſzyſtkim okazyom, któremiſię ſtaiemy codzień ubożſzemi.

Te układy nim prędzey naſtąpią dobrego kraiowi temu wiele z czaſem przyniosą. A czym pożniey o tym myślić zaczniemy, ſzko-

ſzkodować znacznie coraz bardziey narod cały na tym będzie.

Doſkonałe w tym także rozrządzenie uczynić należy, aby rodzice co ſwoim ſynom łożyć na cudze kraie wydatkòw nieżałuią uczynili ſobie to przedſięwzięcie. Naypierwey młodzież gdy z konwiktu wyidzie lub od guwernerow, ſtarać ſię, aby domowe do rządu ściągaiące ſię poymowali nauki, i co Oyczyznie ſwey naypotrzebnieyſzego, właſnego radząc ſię natchnienia, do czego zawezmą ochotę, czy do cywilnego czyli żołnierſkiego, lub duchownego ſtanu przenikać, i poznawać należy, co ułożenia i ſkłonności ich obiecuią, a zważywſzy prawdziwie przymioty, nie żałować nigdy ſwoiego zatrudnienia i koſztu na to.

A gdy

A gdy lat kilka z nauk pierwſzych wyſzedłſzy w domu zabawią; niech przez ten przeciąg czaſu (przy inſzych rozumnych cwiczeniach) wſzyſtko poznaią na iakich ſię zawiaſach cały rząd obraca, co ieſt dobrym a złym, dać im poznać przeniknieniem właſnym, i ſkłaniać ich wcześnie, do poprawy wſzyſtkich złych i ſzkodliwych nałogòw w czynnościach ſwoich, aby ſię układali, z początku ſamego na ludzi zacnych, pożytecznych kraiowi ſwemu i właſney familii, ktòrey noſzą imie na ſobie.

Niech będą na Seymie iednym, i drugim, aby ſtarali ſię wiedzieć naypierwey na iaki koniec myśl Przodkòw naſzych była, poſtanowić prawem uroczyſtym te publi-

bliczne ziazdy, do uchwał, i przepisów w rządzie Królestwa całego. A nim to nastąpi przebieżeć należy w domu Rodziców wszystkie Volumina i dawne Kroniki czytaniem rozważnym jak przezornie pierwsi Prawodawcy umieli zabiegać szkodliwym na wolność swoią zamachòm i iak doskonale temu zaradzali zawsze. A nabywszy w tym oświecenia poznaią łacno, czy teraznieysze seymy ze zgodą odprawuiemy, czyli też nie porządkiem ie psuiemy.

A zastanowiwszy się myślami, z iakiey to wypada okoliczności, i poznawszy treść, że się na dobre zabiera, zbudować się z tego, a gdy na złe się zanosi nie zgorszyć się z niczego, ale starać się

umieć poznawać dobrych, i tych mocno szanuiąc naśladować zawsze.

A choć w przypadku mało by ich było, z niemi się łączyć w myśleniu, i czynnościach swoich, a zdradliwych, choćby liczono więcey, stronić i uchylać się iak naydaley od ich takowego społeczeństwa, aby się nigdy nie zarazić ich szkodliwym tchnieniem, ktòrym się wiele maże, gubi, i niszczy.

Tak umocowanych Krolowi swemu wprzòd okazawszy, czy iuż poieli doskonale kraiową naukę, z ktèrą w cudzym pokazać by się umieiętnemi mogli, z przygotowaniem początkowym do cudzoziemskich nabycia wiadomości

ści i doſkonałości w umiarkowaniu przezornym ułożywſzy woiaż. Uczynić w ten moment dopiero z reſpektem można to zapytanie Panuiącemu. Czy mogą bydź iuż zdolnemi odprawić to zwiedzenie obcych kraiów, z honorem dla narodu ſwego. A gdy uzna mądry Pan gatunek i ſkłonności dobre do tego, proſić na ten czas będzie należało, aby roſkazał dać im zalecenie Marſzałkowi wielkiemu do Miniſtrów dworów cudzoziemſkich. Wziowſzy zaś od oyca przepis, iak ſię tam we wſzyſtkim ſprawować należy z upoważaniem ſławy narodu ſwoiego, i bydź biegłym w różnych doſkonałościach, a nay-bardziey w charakterze cnoty, i te porządkiem odbywaiąc zamierzoną podróż, co widzieć nay-

pierwey po trakcie należy z pożytkiem ſwym nieopuſzczaiąc żadney oſobliwości; a w każdey ſtolicy państwa zacząć od tego będzie należało, to ieſt naypierwſze oſoby w świecie, bo Monarchòw, i Xiążąt Europeyſkich mieć honor i zaſzczyt poznać.

Także ich kraie, nauki, ſławne Akademie, zwyczaie, ozdoby, rząd Ekonomiki całey, woyſka na ziemi, i wodzie, handle, fortece, ſiły, powagę, bogactwa, ciekawości, koſztowne ſtarożytnosci, fabryki, ſprawiedliwość, porządek, wynalazki, wſpaniałości, obyczaie, zgoła wſzyſtko, co bydź tylko naypotrzebnieyſzego i naywſpaniałſzego może, w tym wſzyſtkim nabierać ſwiatła, wiadomości, a co ſię zda dla kraiu

ſwe-

ſwego zachować, zamknąć poiętnością każdy z młodych Kawalerów powinien, do czego właſną ochotą pracowicie nie leniąc ſię do wſzyſtkiego, co zdobić młodych, a w doyrzalſzym wieku upoważać doświadczeniem wiadomością o rzeczach wſzyſtkich rozumnie, i dokładnie tłomaczących ſię może.

A ztym dopiero przygotowaniem w nayporządnieyſzym regularności ułożenia, ruſzyć ſię od zacnych Rodziców ſwoich piękna młodzież Polſka powinna, porządny Dyaryuſz podroży ſwoiey zachowuiąc, w przeieżdzaniu różnych kraiów plantę wcześnie ułożoną do tego maiąc w pogotowiu do zapiſania ſobie wſzyſtkich ciekawości, i ſzczegulnych

oſo-

osobliwości, aby z nich swoim ziomkòm młodszym, lub własnym Sukcessorom w czasie gdy oświecenia w tym potrzebować będą, udzielić mogli; przenikaiąc nayprzezorniey, każdą okoliczność naygruntowniey, aby się w czasie swey Oyczyznie użytecznemi z tego wszystkiego stać mogli.

Takim sposobem czyniąc podròż zagraniczną, expensy dla niey żałować nietrzeba, a zbytku w niey strzedz się należy zawsze, bo ten żadnego nie przydaie u ludzi rostropnych szacunku, owszem częściey wzgardę czyni dla wielu, gdy się wydatkami swemi, nad własne dochodòw zapędzaią siły, i zazwyczay nietylko wielkiey podpadaią krytyce, ktòrzy w emulacyą wchodzą, z temi co ma-

maią większe dochodòw intraty, gdy im zbytkuiącemi expensami wyròwnywać staraią się, i sprawiedliwość sama na ten czas instyguie, za bardzo daleki ich zapęd bez pomiarkowania żadnego, gdy ci, ktòrzy maią krocie, wyrowniać tym staraią się co maią milliony, albo co liczą dziesiątkami ścigaią tych, co rachuią się krociami, czym nie raz, ale dwoiako, bo na fortunie, i sławie ruynować się nie przestaią, takiego ułożenia osoby.

Nayprzyzwoiciey od samego początku wpoić to każdemu młodemu kawalerowi, aby się rządził według swoich dochodòw, należytym umiarkowaniem (nie przechodząc miary wyznaczoney od Rodzicòw swoich) tey pensyi,

ktò-

ktòrą mu na Edukacyą zagraniczną udzielić poſtanowili, ale trzeba aby te obracali na właſne pożytki, ktòre z ozdobą wzraſtać razem z wiekiem młodość ich powinna, tak dla zaſzczytu i uſzczęśliwienia ſwoiey Familii, iako też Oyczyzny ſwoiey przyſługi, ktòrey zawſze wdzięczność winniśmy że nas ſwobodną zaſzczyca wolnością, oddzielaiąc tak ſiła obywatelow od przykrey niewoli towarzyſtwa, ktòra żeby co raz w mocnieyſze ſiły kwitnąć mogła, wiele iey na tym zależy, aby w naſtępcach ſwoich w radę, moc i ſławę co raz ſię pomnażała, i niemi ſię z upadku ſwego iak nayprędzey dzwignąć mogła, a kto ſię o niey ſzczerze zatrudniać pragnie, takowe każdy Pan, i prawdziwy Ziemianin początki w do-

mu

mu ſwym zakładać i przyſposabiać powinien, aby Sukceſsorów ſwoich do użytecznych dla niey nakłaniał umieiętności, w przezornym, i rozſądnym na wſzyſtko przenikaniu, żeby każdą rzecz z pożytkiem dobrym dla ſiebie przechodzili, a tym Oyczyznę ſwą ozdabiali zawſze. Dla ktorey ſię uſtawicznie, w cnoty, talenta przyſposabiaiąc pierwſzą bydź regułą dla woiażuiących powinno, aby w mieyſcach tych nayczęściey przebywali, gdzie im w każdym czaſie honor i ſławę uczynią, i nie podadzą w podeyrzenie, że lekkich ludzi kompanii patrzą, od ktorych ni rozumu, ani cnoty przeiąć nie można, ale ſamego tylko nauczyć ſię zgorſzenia, a wtym wiele ſię takich przykładów, z młodzieży ieſzcze nie uno

ſzo-

ſzoney trafia że nie maią guſtu co ich z dobić, i upoważać może, a przeciwnie ſkłonni do tego wſzyſtkiego, co ich niſzczy, obala, i gubi, i na zdrowiu, honorze, fortunie, i ſławie.

A ieżeli po to ſię ſpieſzyć za granice, aby to tam nabydź i przywieść ieſzcze do kraiu na zarazę drugich, lepiey na marny koſzt rodziców niewyciągać; i nieczynić pośmiewiſka, z gorſzenia, z obydą narodu i familii ſwoiey.

J ieżeli ſię takowe przykłady trafiaią, naywięcey oycom i matkòm winy w takowych przypadkach przypiſać można, że w zbyt młodym wieku, rozſądkiem ieſzcze nie umocowanych wyſyłaią

za

za granicę bez doſkonałego przewodnika, w czym koniecznie ten zwyczay, ktòry ſię podobno często przytraſia odmienić potrzeba, do czego i własnym ſumieniem ieſteśmy obowiązani.

A tak gdy od początkòw ſamych zaradzać będziemy ſzkodliwym zwyczaiòm, i tamę kłaść nałogòm dla piękney młodzieży umyslemy, ktòra do poięcia nauk i wynalazkòw wſzyſtkich ma wrodzone ſkłonności, i niezrachowane ſpoſoby, zoſtawiemy dla nich przy maiątkach według proporcyi każdego w przeznaczeniu Boſkim funduſz nayozdobnieyſzy, i naybeſpiecznieyſzy utrzymania tego wſzyſtkiego z dobrey edukacyi, ktòrą ſtaią ſię wſzyſtkie narody mocnemi, i ſławnemi. Do

cze-

czego gdy ſprawiedliwość iego nie uymuie nam ſił, i ſpoſobòw, trzeba właſney tylko dołożyć pracy, i uſilnego ſtarania, przez co zdawna ſławny naròd naſz, a w tym wieku mocno wewſzyſtkich ozdobach do upadku ſchylony, nie płonne z czaſem mieć może nadzieie, gdy w mężòw umocowanych ſtałością w przymioty głośnych wzraſtać i zaludniać ſię co raz bardziey zacznie, na ten czas wnoſić można, że tego nie opuſzczamy, co ſię przy nas zoſtało, i czym rozrządzać nam wolno ieſzcze teraz.

Korzyſtaymyż z tych dobrych momentòw, toruymy drogę dla naſtępcòw naſzych, ktòrą z czaſem trafić na bity trakt będą mogli, gdy im go dziś znaleść arcy trudno. Prze-

Przepiſzmy im tak iaśnie bez żadney omyłki aby czaſu naylepſzego pròżno nienudzili ſobie, bałamucąc ſię błąkaniem myśli ſwoich, ktòrey chwycić ſię maią ſtrony.

Upewniymy ich aby ſię na prawą rękę udawali zawſze, niezbłądzą nigdy, a choćby ſpotkali kogo aby im doradzał przeciwnie, niech ſię zwodzić nie dadzą nikomu, kiedy zapewnieni od oſob wiadomych, rzetelnych, ſzczerych, i naylepiey krwie ſwoiey życzących, zoſtaną, toć żadney ſamołowki nieznaydą. Przeprawy dobre wſzędzie takowym upewnieniem będą, i ſtaną za pewne uportòw zamierzonych, z zupełnym beſpieczeńſtwem, byle ſię ſtrzegli ukrytych ſilutòw, ktò-

rzy

rzy w nocy i we dnie o oſzukaniu poczciwych ludzi nie przeſtannie myślą, ale gdy na to ſwòy rozum i dowcip, rozſądek w oſtrożności obracać niezaniedbaią, nie będą zapewne tego nieſzczęścia oſiarą.

Wyrazić mi ieſzcze w tym mieyſcu należy bardzo potrzebną uwagę, w czym wielu znaſzych obywatelòw uſtawicznie cudzoziemcòw gorſzą, i ſamych ſiebie niezmiernie upodlaią, ato nayczęściey z tego, że ſię w nich trafia ten defekt, gdy w publicznych poſiedzeniach mòwią z poniżeniem i wzgardą przeciw właſney ſwey oyczyznie ſzydząc z niey, ogłaſzaiąc iey przywary od ktòrych żadne uwolnione nie ieſt państwo, i Kròleſtwo.

A ten

A ten wielki defekt od młodości się ich szerząc, niezmierną czyni im wzgardę, gdy nikt dobrey opinii o takich osobach mieć nie może, kiedy narod swòy czernią, nie maiąc żadney delikatności w sobie. Takowi oczywistą pokazuią nienawiść przeciwko tak dobrey Matce Oyczyznie swoiey, ktòrą kochać, i szanować należy, i tym sposobem tak się haniebnie znieważaią, gdy samych siebie mocno plamiąc, wszystkich rozumnych, zacnych, i naygodnieyszych ludzi od siebie odstręczaią, gdy im wyrzucać ustawicznie maią przyczynę, każdy palcem skazywać na nich będzie, że te to są ptaki, co gniazdo swoie tak nieznośnie szpecić zwykli.

Czy taka niewdzięczność, iaki im może między godnemi osoba-

mi uczynić ſzacunek? i iakowe względy, owſzem każdy zacny od nich ſtronić, i oczewiście naydalſzym bydź, ſtarać ſię będzie, ſądząć; że takowy charakter zawſze muſi być czarny, a przez ten zły gatunek nie pozyſkaią ludzi ſłuſznych nigdy dla ſiebie przyiaźni.

W takim razie, trzeba nam koniecznie poradzić ſię własnego rozſądku iak ſiła przeſtępſtw (bez zaſtanowienia ſię) naſi płochością ſwoią popełniaią Ziomkowie, raz, że całkiem u godnych cudzoziemców dobre imie tracą, powtore iak pokazuią oczewiſtą niewdzięczność, gdy ſię ieſzcze z iey łaſki do tych czas, tak ſłodką Praw ſwoich zaſzczycaią wolnością; potrzecie a zaś nie ſiła użycza-

cza choć własnym nieprzyiaciołòm dobrego że ich prawie do zbytku znacznym obdarza maiątkiem i upoważa znakomitemi dostoieństwy, daiąc im moc stanowić, i odmieniać Prawa, ktòrym szczęściem iuż bardzo rzadko insze zaszczycaią się narody, a wielu naszey młodzieży niewpada to w oczy ten osobliwy kleynot, ktòryby u drugich wartości swoiey żadnego nie znalazł szacunku.

Toć to czyni znaczną plamę narodowi całemu, że i niewinni cierpieć muszą i słuchać nie przyiemnie powieści, ktòre lekkomyślni zostawuią w stolicach każdego kraiu, z tak niedoskonałego woiażu obrzydłe pamiątki, za ktòrych się wielu zacnym wstydzić

F przy-

przychodzi, ſłyſząc uſtawicznie z niezliczonych płochości różne awantury, a tych bez liczby w każdym mieyſcu (gdzie ſię znaydowali) ſwoie zoſtawić ſtarali ſię ślady, z nieznośną ohydą Narodu ſwoiego.

Przeſtrzedz więc, mòwić i dokładnie napomnieć wyieżdzaiących należy, aby niechcieli kopiować tak podłych Oryginałòw, i ſtali ſię do nich podobnemi, a dali ſię poznać chwalebnemi przymiotami ſwemi że nie ztakowego gatunku ludzi wzieli początki ułożenia ſwego, ale tylko zacnym i ſławnym mężom chcą być podobnemi zawſze, ktòrych cudze kraie wielu godnych także znały, a o drugich ſławnych, ſila dobrego ſłyſzały, czytały.

A gdy

A gdy ſkutek naſtąpi tego ich przedſięwzięcia poprawią utracony przez ślepo czyniących honor, i odnowią zacnych Kawalerów ſławę, gdy ich w cnocie, rzetelności i w każdey rzeczy rozumnie poſtepuiących przykładnie naśladować będą.

Doczego im doſkonale na wſzyſtko z bacznością, i przeniknieniem potrzebne Oycowſkie dać trzeba przeſtrogi, których każdy w mowie i na piſmie dla dziecięcia ſwego oſzczędzać niepowinien, ale ſzczerze w iaſnym ſtylu, i nie w oboiętnych wyrazach dokładnie wytłumaczył im wſzyſtko z obowiązków ſumienia właſnego.

A tak gdy ſię tym w domu ſwoim, każdy Pan i zacny Obywatel

zatrudni, ktòry do kraiòw ròżnych, ſwoich Synòw wyſłać poſtanowi, przeświadczonym zoſtanie że niedozna takiego umartwienia, ktòrego po ſiłu mieyſcach ſiła widzieć ſię trafia, poznawſzy za powrotem ich ſkłonność do wſzyſtkiego złego, tak w oſłabieniu Swiętey Religii, iako w nadwerężeniu lub utraceniu całkiem gorącym poſpiechem przed czaſem, maiątku ſwego w czym ſię wiele zgorſzenia napatrzyć, i naſłuchać możemy.

Jeſzcze przydatek i ten umieścić należy, kto wylać ſię ſtara ze ſwą na wſzyſtko ſzczerością, aby tak w więkſzych iako i mnieyſzych był przeſtrzeżony przygodach, ktòre ſię zazwyczay w cudzym przytrafiaią kraiu, a gdy ſię

ſię rządzić przytomnością każdy w ſzczegulności z naſzych Obywatelòw zechce, nie tylko ſam ſiebie ale i wielu innych przeſtrzegaiąc w tym zapewne ucali i da poznać, że niebędzie nigdzie nowiciuſzem.

A ten tytuł dla wſzyſtkich cudzoziemcòw pierwſzy raz będących ieſt wſzędzie przyzwoity, i modny, i nim ſię na czym poznaią wiele przypłacić i na wſzyſtkim ſzkodować muſzą.

Więc to oczywiście z wſzyſtkich przyczyn wypada, że chcąc tak piękne przeieżdżać kraie i poiąc to ogułem co ich ſławnemi czyni, trzeba nietylko rozumu, temperamentu, ale doſkonałego roz ſądku wſtrzymania właſnych na

mię-

miętności, ktòre w bardzo młodym wieku nie są ludziòm przyzwoite ale wſtarſzym te ſię w doſkonałey formie zazwyczay układaią, a od złego dalekiemi ſię ſtaią.

Przeto koniecznie nam zaradzać o tym doſtatecznie należy, aby nie przy ſamym dobrym mieniu w znacznych dochodach zoſtawiać tylko naſzych Sukceſsorów (iak mamy ſiła przykładów, że natym tylko przeſtaią, i nużą do zmordowania ſwe ſiły) ale dać im ſpoſòb poięcia tego żeby to w całości utrzymali zawſze.

Otoż wychodzi na to nie zbity argument, że bez dobrey dokładney edukacyi ſtać ſię żadnym ſpoſobem nie może, bo to ieſt pierwſzy hamulec, ktòry utrzymu-

ie

ie wſzyſtkie ułomności i paſsye, z ktòrych wſzyſcy ieſteśmy złożeni, a gdy nam tego brakuie muſztuka, puſzczamy ſię na oślep, gdzie ſami doyrzeć niemożemy mety. do kąd nas zaprowadzą i zanioſą zapalonych i rozhukanych bez cugli i wędzideł wielorakiemi ſkłonnościami namiętności naſze.

Chcieymyż w ten moment tey naylepſzey zażywać prezerwatywy.

Edukuymy według ſtanu ſwego każdy w ſzczegulności cnotliwie, i naydoſkonaley naſze Potomſtwo, a tym ſpoſobem, tak Familii ſwoiey, iak naypierwſzey Przyiaciołce naſzey Oyczyznie przyſługę, zaſzczyt, i niezrachowane przyſpoſobiemy pożytki, ktò-

ktòremi ſię naybardziey, i pracowicie zatrudniać powinniśmy, oddaiąc im wzaiemnością, że nam do wſzyſtkiego dobrego pomagaią, ktòrego my teraz niepoznaiemy, ale po ſzkodzie naſtąpioney dopiero niewcześnie żałować będziemy przymuſzeni, z nienadgrodzonym dla nas w całym życiu umartwieniem.

A nakoniec tę radę przymuymy, aby każdy czynił, pracował, i zatrudniał ſię w miarę mocy ſwoiey aby to nieſzczęście nikogo z naſzych niepotkało nigdy.

Przyiaźń na czym zawisła? iak ią dla kraiu, i właścicielòw szczęścia swoiego utrzymywać powinniśmy.

Nad przyiaźń prawdziwą (wyznać to trzeba) że w życiu naszym niemasz nic droższego, i szacownieyszego, ale ta iest tak rzadka, iak fenix w soim rodzaiu. Błądził i minoł by się z prawdą ten gdyby twierdził, pisał, i uporczywie zostawał w tym mniemaniu, że iey cale niemasz na świecie, lecz że mało przykładòw widzieć, i onich słyszeć się daie, ma oczewiste za sobą w tym świadectwa, i przekonać tych ktòrzy wiary temu niedaią, nayłacniey każdy może, i potrafi zawsze

wſze. Czemu zaś te naſienie rźadko wſchodzi? i buynego plonu nieprzynoſi nigdy? nayiſtotnieyſze w rzetelności ſamey odkryły tego przyczyny.

Jeſt naywięcey takowych ludzi, że ſamych ſiebie tylko ślepo kochaią, nic złego do ſiebie nigdy nie widząc, ogulne ich namiętności ſzczegulnie dążą, aby tego wſzyſtkiego zażywać, co zmyſłom ich podpada naymilſzego.

Owoż bogactwa, honory, pierwſze wſercach ich odbieraią mieyſce, ktòrych ſobie przywłaſzczyć by chciały, nieoglądaiąc ſię na punkt honoru, aby pracą, zaſługami, niechytrym rozumem, wyciąć, i otworzyć drogę do tego dla ſiebie mogły. Ale ſamemi i-

idąc

dąc manowcami, ſcieſzkami, nie uniżywſzy ſię żadną pracą oſiągnąć pragną wſzyſtkie pożytki dobrego mienia, aby w dom wpływały te zamiaru ich ułożenia, przez co ſię rowniać naypierwſzym zazwyczay ſtaraią oſobom, doczego właściwa ambicya wnieſpokoyności uſtawiczney trzyma krew, i nieuſtannym burzeniem iey ſięga wiele razy niepodobnych rzeczy; ate ſię zich zgodzić niemogą talentami.

J iak przez naypodleyſze ſpoſoby czynią wſzyſtkie kroki, ukrywſzy do czaſu pod maſką ſekret obłudy, przyozdobiwſzy ią wnaymocnieyſze oświadczenie, głoſząc, trąbiąc, zaklinaiąc ſię że za ten dar odebrany wdzięcznemi będąc tym, ktorzy ſię ſtaną

auto-

autorami dla nich, uſzczęśliwienia tego, i chyba razem z życiem ſkączą ſię obowiązki tych właściwych powinności, ktòre gwałtownie ſam czyſty z ſerc oſob takowych wyciſkać z oſobna powinien charakter, a za zwyczay tego gatunku ludzie, tey ſprawiedliwości nie używaią, czym tchnąć? iak czynić wſpaniale myślącym przyſtoi? i koniecznie ſię należy: nieprzypuſzczaiąc nic nie podobnego, co by czernić i ſzpecić mogło prawdziwego męża wolnością zaſzczyconego; ktòrego pierwſze haſło zażywać tego zaſzczytu, nie na ſplamienie i urąganie narodu ſwoiego.

Utrzymuiąc prawo ktòre przeſtępować granic zbytkiem wolności nigdy niekaże, ani dozwala

la. A ci co podłości ulegaią, wnadzieie że im to wſzyſtko wolno, przywłaſzczaią ſobie ten obmierzły zwyczay, że cofnąć ſię wprzyrzeczeniu, i odmienić ſłowo wkażdey rzeczy mogą, bo niemaſz żadney kary poſtanowioney, zate oczewiſte wykroczenie.

Nieuchodzi ten miałki przymiot cale nikomu, coż dopiero narodowi takiemu, ktòry ſzczegulnie cnoty wybierać, i bydź ich wykonywaczem powinien?

Niebyła myśl poprzednikòw naſzych kleynot ten naydrożſzy (bo ſłodkiey wolności) wylaniem krwie, dla pokoleniòw ſwoich pozyſkawſzy, żeby tę rzecz nayprzyiemnieyſzą, i w świecie iuż bardzo rzadką przeciwnie tłu-

ma-

maczyli ſobie, i tego zażywali na piętnowanie duſzy (czego ſię ſama wzdrygać natura powinna) do podwyżſzenia, i przymnożenia maiątku dla ſiebie, nurzaiąc ſię w tym błotniſtym kanale, który każdego zawſze maże: gdy go chytrym doświadcza uſtawicznie, kiedy przyrzeczenia uroczyſte w kłamſtwo zamieniaią, i inſzey treści w ſobie nie maią, iak iedyne ludzi podściwych podeyście, że ſwego dopiąwſzy, i dokazawſzy ułożenia, patrzą na tych właścicielòw ſzczęścia ſwego wzgardą i nienawiścią, i zamiaſt pokazania im wdzięczności, nawyścigi z drugiemi idąc podobnemi ſobie, uſilnie ſię oto ſtaraią aby w żądaniach ich znalezli ſię bez odpocznienia przeciwnemi.

Zgoła te siły, ktòre przez pomoc, kredyt, łaskę, i własną dobroczynność pozyskali, obracaią nayczęściey na ich zmartwienie, i dokuczenie, przybieraiąc ieszcze sobie przeciwne partye, żeby zawsze, i wszędzie, takowych zacnych panòw prześladować mogli.

Niech ten podstęp, a bardziey zapamiętałą złość, wykłada kto chce według swego przeświadczenia. Ja zaś nie sądzę aby się siła dusz tak nikczemnych znalazło, ktòrzy by w sumnieniu swoim przekonani zostali, iż ten krok tak brany, nieuymuie honoru, i sławy narodowi naszemu, i całego nieupadla w żadney części świata. Ale każdy z tych przekonany sprawiedliwością dla niego

bydź

bydź muſi, że wolność prawdziwa wſpierać ſię powinna, ſamemi nayznakomitſzemi cnotami.

Przyiaźń liczy ſię między naypierwſzemi: ktòrey gdy uſtawicznie braknie, wtak ſławney, i obſzerney Rzeczy-poſpolitey, ieſt iedno iakto wyrazić, iż tak znaczny gmach bez fundamentu, ſwoim cudownie tylko wſpiera ſię ciężarem, ktòry lada moment wywrocić ſię muſi.

Myślić więc trzeba aby na tak potrzebney nie zbywało kolumnie. Ate zmocniwſzy wſzyſtkie pomnieyſze filary, uydą także oczewiſtego dla ſiebie niebeſpieczeńſtwa.

W Artykule piſanym przezemnie tytułem, *Jak przyiaźń łączyć z poli-*

polityta namieniłem niektòre myśli, iak te fpaiać potrzeba. Wymaga tu traktuiąca teraźnieyfza okoliczność abym iefzcze przydał cale potrzebne do tego uwagi. Niemafz podobno materyi fubtelnieyfzey i ciękfzey w fwoim rodzaiu, iak przenikać myśli bliźnego, ktòre tylko ftwòrcy iednemu ieft rzeczą przyzwoitą. Pofunąc fię do tego własnym dowcipem(poludzku mòwiąc)ieftzamiar nigdy niepodobny, bo powierzchowne ułożenia nieprawdziwemupod padaią tłumaczeniu. Còż dopiero wewnętrzne zgadywać fkrytości? trudnieyfze te daleko do poięcia zawfze. Otoż co możność zdoła umyfłu przytomnego fobie; należy ofobom poftanowionym, za ftrożòw Krolestwa, nieżałować dołożenia w tym fwoiey pracy,

i nieoſzczędzać nigdy nayuſilniey-ſzego ſtarania, aby nietylko przez ſię ſamych, wypełniali naygorli-wiey ſwoie obowiązki, uważaiąc w oſobach zacnych charaktery, cnoty, talenta, ale mieli koniecznie bez parcyalności naymniey-ſzey podściwością ſamą ubogaconych wkażdey części królestwa przyiacioł, którzy mogli by im bydź pomocą wdopilnowaniu, i przypatrzeniu ſię, byſtrym i przenikaiącym okiem po domach zacnych obywatelów, czym kto pała, tchnie, i do czego może bydź użytecznym w kraiowych intereſach. A tych odryſowawſzy wielkiemi literami imiona, i przymioty, nieczarnym? ale iaſnym kolorem? mieć ich dla lepſzey pamięci, przed oczyma zawſze. J ſkoro otworzy ſię ſpoſobność, wy-

bie-

bierać tych na rożne funkcye, dykasterya, Urzędy, krzesła, i ministerya a założemy tym sposobem naypierwsze fundamenta, ktore się staną mocną fortecą, gdy nie dobytą zostanie (takiemi będąc) opasana wałami. Otoż wtak sławney cytadelli dobremu rozumnemu Panu z swym narodem mieszkać, rządzić, żyć swobodnie, będzie składnie, przyzwoicie, i naypodobniey dotwarzy; iak się należy zgruntownym beśpieczeństwem dla ukoronowaney osoby.

Kochaiąc oyczyznę swoią, i będąc bez przerwania od naymłodszych lat do niey przywiązanym, często się zastanawiałem myślami swemi, uważaiąc zdaleka, i blisko, kraiu własnego przywary, i

wtych choć ſam obſituię radbym przynaymniey, aby właſne moie wtakowych niekorzyſtało potomſtwo.

Między ſiłu znalazłem te wady częſto ſię w naſzym narodzie odnawiaiące, że gdy nam nagle ſzczęście poſłuży, przez polor, kredyt, dobre ożenienie, lub rzęſiſtym i hoynym dla nas nakładem, albo całe udzielenia zwłaſnych dochodów znaczney części fortuny ku wſparciu uſzczęśliwienia naſzego. Stanąwſzy my w honorze upoważonemi, w dochodach donośnych, i doſzedłſzy tego znacznego peryodu, w tym momencie odmieniamy ſię w ſwoim układzie i pozyturze, zaraz inſzą poſtać biorąc na ſiebie, zapomniawſzy wſzyſtkiego cośmy byli, a

ſzcze-

ſzczegulnie pamiętaiąc otym co ieſteśmy teraz.

Mało natym, ſtaramy ſię podnieść ſwą wynioſłość, i pychę tak daleko, że przerzucać wielu okiem uſiłuiemy. A co ieſzże nayobrzydliwſzego: czynnościom tych, od ktòrych wſzyſtkie naſze mamy początki, i funduſz niezawodny honoru i dochodòw ſwoich, otwarcie i ſkrycie, przeſzkadzać ſtaramy ſię, nie cierpiąc tak ſzczegulnych, a znacznych dobrodzieiòw nawet miłego wſpomnienia, owſzem gdy ſię okoliczność, lub naymnieyſza pora zdarzy, wſzyſtkie łożemy nato ſiły, abyśmy im wkażdey rzeczy przeciwnemi byli. Żadną więc miarą chwalić tego wſobie nieprzyſtoi zwyczaiu, i trwać wtym ſzkaradnym

nie

nie powinniśmy nałogu, gdyż nas to widocznie a okrutnie czerni, i plami, że wfzyftkie dobre przymioty, iakie tylko kto w nas widzić infze iefzcze zdoła, ściera, gładzi, i dofzczętu nifzczy, tak daleko że tfzczemi fię ftaią. A u ludzi flufznych, poważnych, rozumnych, i podściwych tak mocno więdnieią, że żadnego dla potomności z nich nigdy nie zoftanie wigoru.

My żyiemy nie tylko dla fiebie, oyczyzny, ale i fukcefforòw nafzych, bądźmyż wfpòlnie użytecznemi, a bez przerwania zatrudniaymy fię tym, co ich zawfze na dufzy i ciele ozdabiać powinno. Niech maią wzòr ten, poftępować w ślady rodzicòw, a takowe z ktòrych fię co dzień budować,

nie

gorſzyć nauczą, a tym ſpoſobem rozkrzewią ſię te ziarna w obfite pożytki i przyſługa dla całego kraiu uczyni ſię cale doſkonała.

Czym oczewiście zaſłużemy upowſzechności dla ſiebie ten zaſzczyt: dowiodłſzy, że *na tym przyiaźń zawiſła*, i dokażemy iawnie probuiąc tego wyraźnie nayprzyzwoiciey ſamą cnotą, honorem i nieſkażitelnym charakterem, że wolne ſtanu naſzego do zdrowych, i zbawiennych mysli uſkutkowania, nigdy nieprzeſzkadzało urodzenie.

Nie ieſt dobra Polityka dla Narodu wolnie ſię rządzącego, aby nayznakomitſze Domy, Familie ruynować i niſzczyć. Ale te koniecznie utrzymywać należy.

Rozciągnąwſzy myśli moie na wſzyſtkie ſtrony, i mieyſca we wnętrznych intereſsach Królestwa tego, z którey zaſiągnąć nayſprawiedliwſzey i dociec można by przyczyny, przez co nachylamy ſię do coraz większego upadku? a niechcąc mieć nigdy żadney parcyalności w ſobie, abym pod iakimkolwiek pozorem ukrył, przymuſkał, wygładził i cale zatał iakową prywatą. Wyznać

i w tym

i w tym mieyſcu ſamą ſzczerą prawdę muſzę, że między pierwſzemi fatalnościami, liczyć ſtratę naycięższą możemy, kiedy nam dawne domy, Familie, w ſwoich ozdobach, i mocy oſłabiaią, ktòre tak przez wrodzoną wſpaniałość, że podłości do ſerca nieprzypuſzczaią, iako i wdzięczność ku ſwoiey Oyczyznie, gdy ich maiątkiem znacznym obdarzyła, i tyle wiekòw przeżyć w nich pozwoliła, ſą dla nich prawidłem, że ſię liczą dla niey zawſze nieſkazitelnemi Synami.

A gdy widziemy, że namnożeni przeciwnicy, z wſzyſtkich doſtatkow i dochodòw radziły ich ogołocić, mamyż z tego co zakładać, wnoſić, i wròżyć, dla kraiu dobrego? owſzem przeciwnie, bo

bo oczewiście przenikać, twierdzić, i tłumaczyć, zapewne bliſką a pewną zgubę reſzty naſzey wolności powinniśmy, ktòrą ſiła Bohatyrow, z ich Poprzednikow, ſwoim donośnym nakładem, i krwie właſney hoynym bronili, i uſtawicznie co raz więcey przyczyniali wylaniem; iak mamy oczewiſte tego świadectwa z dawnych Dzieiòw, kronik, i przymierzow z rożnemi Potencyami zawartych, gdy w Archiwach nietylko Kròleſtwa naſzego, ale i cudzych Mocarſtw oryginalne piſma, ktòre wiekom potomnym do pamięci podaią, z nieśmiertelną tych wielkich ludzi czytamy pamiątką.

Dziś zaś Sukceſsorów tych zacnych Mężow, widząc od Ziomków

kow swoich nie tak, iak ich Przodkowie kochanemi i szanowanemi, owszem od siłu różnemi prześladowanych niepomyślnościami, czyliż obrzydliwego z siebie niepokazuiemy zgorszenia?

Jeżeli nas do tego pobudza to uprzedzenie, że mocnieyszy słabszego przeważa wszędzie, że z nim otrzymać mu sprawiedliwość ciężko? niech woła na tych, którzy składaią Magistratury, Dykasterya z siebie, a ci niech pomagaią, aby stany nie tylko obostrzyły ią, ale przyspieszyły iey uskutkowanie bez zwłoki, wybieraiąc ludzi doskonałych, rozsądnych, upoważonych, doświadczonych w charakterze cnoty, i wszystkich talentach; rządząc się bez względu, ale samą iedynie maiąc przed

ocze-

oczema ſprawiedliwość, dochodzenie i pełnienie iey; iak iuż o tym dokładniey namieniłem, w Artykule napiſanym Sprawiedliwości *pod Tytułem: Dom nadwerężony Rzeczypoſpolitey:* a gdy tak uczynią, poznaią z doświadczenia w krótkim czaſie, że każdy pod Prawem urodziwſzy ſię, ulegać i poſłuſznym mu bydź koniecznie powinien, bo rygor, moc iego, dla wſzyſtkich iedne, niecierpią w nim żadnego wyłączenia.

Jeſtem ia przeciwnym zawſze miłości właſney, która podchlebiać zwykła naturze każdego Człowieka, z tego więc powodu i nie innego przedſięwzięcia, znieść tego i przekonanym u ſiebie bydź niemogę, aby nienawiść z różnych

zrzó-

źrzòdeł pochodząca, tak daleko wygòrowała, żeby pod pozorem umałkowaney racyi, fundamenta nam we wſzyſtkim pſuła i całość wſzyſtkiego obalała.

Jeśli ſię w każdym wieku znalazło złe zawſze, ale w terazniey-ſzym niech nie będzie naygorſze, gdy we wſzyſtkim ku ſchyłku dążemy codziennie. Można ſnadniey cokolwiek nadpſute wpręd-ce naprawić. Ale całe z gruntu zruynowane porzucić tylko trzeba.

Niech czerpa kto chce prawdy! a zaſięgnie naypewnieyſzey wiadomości, ktòrzy to byli, co nay-więcey utrzymywali wolność Narodu naſzego? i czym Monarchowie ſławni, ſtali ſię mocnemi, ogromnemi? Przyznać ci muſzą, ktò-

ktòrzy wiedzą, kroniki, przymierza, ſoiuſze dokładnie, że pomocą naſzych Magnatow: dla wolności a tym wielkie fortuny, w dobrach, kapitałach, kleynotach, ſrebrach, razem ſwoie familie azardować i właſne darować nie było im przykro życie, gdy to wſzyſtko iey z radością oddawali w ofiarę.

Byli na czole woyſka ſami, bądź w Randze wyżſzey i niżſzey, zmacniaiąc właſnemi, w Ludziach, Broni ręczney, Harmatach, Fortecach, nieoſzczędzaiąc niczego dla dobra powſzechnego. Toć ten nakład, ſukkurs tak znaczny, ſchronie nie i założenie magazynow, i umocnienie mieyſc opaſanych wałami w Dziedzicznych Dobrach, tuſzył i rokował

czę-

częſte zwycięſtwo wygraney; gdy ieſzcze przytym widział żołnierz na froncie każdey prawie Chorągwi w pierwſzych oſob w Narodzie dowodzącego, i chętnie na pierwſzy ognień idącego który ſercem odważnym, i pomnożeniem z ludzi ſwoich przyczyniali woyſka Królestwu temu. Ten wyraz nayrzetelnieyſzey prawdy nie ieſt żadnym przyozdobiony kolorem, któryby dla fałſzu blednieć, czyli blakować muſiał, bo oryginały w Aktach ſame, czynności tych wielkich Kawalerow mocnią i gruntuią.

A ieżeli takowe dowody świadectwa nie znayduią w nas względu, nie dziw, że wſzyſtkich tym gorſzemy, i oddalamy od tey wſpaniałey myśli, która nam w całey,

ſła-

ſławę, nieśmiertelny zaſzczyt, i honor czyniła Europie. A iak każdą rzecz ſpacznie tłumaczyć przywykliśmy, i tey iſtotnie cale poznać niechcemy, rozważnie niepomyśliwſzy otym, co nam naypewnieyſzym wſparciem, i uſzczęśliwieniem było, w czym widocznie iuż ſię w tym czaſie uſuwa zaſłona, a daley całkiem ſię odkryie, defekt oczewiſty, a nigdy niepowetowany naſzego błędu.

Niekończyła ſię na tym przysługa dla kraiu tego, od tych znakomitych Panów, bo zazwyczay zakładali ſzkolę w domach ſwoich dla piękney Polſkiey młodzieży, gdy wyborem tych właſne napełniali zamki, pałace, daiąc naycnotliwſzą i doſkonałą według czaſu każdego wieku, uſtaw, zwy-

cza-

czaiow, i potrzeby Edukacyą aby ich zrównawszy promocyą, obok siebie z czasem posadzić mogli. Toć ten zamiar ich ułożenia nie oznacza zdaie mi się przemocy, ale oczewiście pokazuie mocne przywiązanie do ziomkow swoich, że ich prawie równo, iak swoie własne kochali Potomstwo.

Nie są i przed oczyma naszemi ukryte wielu zacnych mężow cnoty, które podwyższyły wiele Imion, że się z ich Opieki, starania, i względow wspaniałych, liczyć mogą znacznemi. Wszakże sprawiedliwość sama, z tey oczewistości woła za niemi, aby ich iuż więcey nieruynować, ale zachować koniecznie wymaga potrzeba. Bo iak tych dawnych niestanie? wspaniałość, powaga, ozdo-

ba kraiu cale zgaśnie, ktòra dość w kròtkim czasie iuż bardzo przerządzona i znacznie zmnieyszona została, na ktòrey wielu rownych Braci naszych naywięcey szkodują, że im przerznięty sposob do nabycia poloru, nauk, fortuny; a ten fundusz był naypewnieyszym dla siłu, ktòrego znaleść w porownaniu iuż dziś bardzo trudno.

Rzadki Dom, i posiedzenie, aby z słodką pamięcią tey przeszłości niewspominano wygrzebuiąc popioły swoich Dobrodzieiow, o ktorych mowiąc, iest takowych siłu, że z twarzy, oczu, i Serca poznać Charakter wdzięczności każdy może iaśnie. Ale iest tak że podostatek, i przeciwnych co inaczey na swoich właścicielow szczęścia swego mowią, nieprzyzna-

zna-

znaiąc tego, co im winni, czym gorszą siłu, siebie zaś samych bardzo upadlaią.

Nieczyńmy tego, równi wszystkim w urodzeniu Bracia, nie iest żadnym nikomu zakałem, że się więcey nas od samey kolibki nie urodziło Panami, ale dosyć honoru takowego, że starym, a ieszcze wolnym przyszedł na świat szlachcicem. Rzucali dla tego zaszczytu Mitry zagraniczne Xiążęta, którzy się starali o nabycie imienia Polaka (a) żeby tego Przywileiu koniecznie dostąpić mogli. Zważyć tu należy w iakim szacunku były indygenaty? cóż dopiero do pozyskania Szlachectstwa, ia-

(a) Jak znamy w R. 1121. za Bolesława Krzywoustego: o czym pisze Cochemberg, a potwierdza Arknoch.

iakie zasługi poprzedzać musiały? Cudzoziemskich narodow znaczne ubiegały się Familie, widziawszy walecznych Mężow dobiiaiących się gwałtem honoru i sławy, ktòrych naymocnieyszą usilnością było dosłużyć się tytułu Rycerza; a ten ich dystyngwował izdobił naybardziey. Na to imie szedł każdy z odwagą, z tym oraz postanowieniem, albo zwyciężyć, lub życie położyć dla swey Oyczyzny: przez co naybardziey szerzyło się to w ograniczeniu swoim Kròlestwo, gdy tego hasła po wszystkich mieyscach obcych obiiało się echo. Cisnął się sam wybor Ludzi pułkami, wyścigaiąc męstwem, cnotą ieden drugiego, toruiąc sobie drogę, do tey szczegulney zasługi.

Wniść

Wniść tu należy w roztrząsnienie tak zapracowanych czynności sławnych poprzednikòw naszych, czy mysli, ułożenia, i cały układ rządzenia, i postępowania naszego iest w czym podobny? i choć nie ogulnie, ale gdy przynaymniey w części iakiey staramy się ich naśladować?

Kochaiąc szczerość, wyznać koniecznie należy, że ni w wiekszych ani małych rzeczach niema śladu z nas żeśmy ich następcy. Kiedy oni kochali prawdę, a my iak dziś mòwią, ustawicznie polytykuiemy. Zyli męstwem, a my Narod wypieszczony wygodami. Czynili ofiarę wszystkiego dla dobra powszechnego, a teraz takowych bez liczby Obywatelòw ktòrzyby się za prywatę zabić dali.

li. Tchnęli, pałali tym Duchem, żeby wszystko dokazywać iednością, a nas kilku iedno rozumieiących nieznaydziesz. Urazy do siebie maiąc, wszystkiego dla Oyczyzny zapominali, nie było zazdrości w nich, ani zemsty, pychy, ni też podłości. Z prostoty serca płynęła rzetelność. A co nayzbawienniey szego: gruntowna wiara naypierwsze mieysce w nim dziedziczyła, z ktòrey wszystkie rozkrzewiały się cnoty, i pierwsze miały w nim siedliska, co było nienadwerężoną uszczęśliwienia naszego Epoką.

Domyślam ia się odpowiedzi na te pytania: że edukacya w teraźnieyszych czasiech daleko świetnieysza, biegłości umysłow mocnieysze i donośnieysze są teraz, lud

lud wypolorowany, maniery z proſtoty oſkrobane, układ oſob modny, a przez to przyiemnieyſzy. Mieſzkania ozdobne, zabawy miłe, grzeczność oſobliwa, guſt delikatny, wiadomość w ciekawościach wſzyſtkich obfita, dowcip byſtrzeyſzy i Magazynem ſiłu rozumnych nauk napełniony.

Winſzować tego wſzyſtkiego narodowi ſwemu potrzeba, ale razem to przydać życzenie, aby tego na ſławę, honor, pożytek właſney Oyczyzny naypierwey zażyli, co ſię tylko z tego dla niey dobrego okroić, i zawiązać może. Zbytkow niepotrzebnych umnieyſzywſzy. Bez czego ſię obeyść zdołaią, aby bez zaſtanowienia ſię zawſze tym pogardzali, a powſzechne dobro naypierwey

wiey ucalić ſtarali ſię, z natężoną zaradzaiąc o tym uſilnością. Bo gdy niepoprawiemy i nieodmieniemy tego myślenia, i czynności naſzych, fatalnym peryodem dokończemy iey, gdy co raz niebeśpieczniey dogorywać nie przèſtanie, że żadnego dla niey znaleść niebędzie można ratunku. Ta ieſt naypewnieyſza Argumentu niezbitego konſekwencya, ktòrey czym inſzym ułatwić i przekonać nicht nie potrafi, tylko temu nieſzczęściu choć ſię iuż dość pożarem daleko rozpoſtarło, i rozſzerzyło, zabiegać iak można, aby wſzyſtkiego niepochłonął bez poratowania żadnego.

Do was zaś obraca ſię z podnieſionym głoſem Oyczyzna, tonem tym, ktòry iey podaie miłość właſna

ſna

ſna ku Synom ſwoim. Chciałaby widzieć aby ſię te zaſzczyty na waſzym niekończyły Pokoleniu, ktòre przez tyle wiekow bez nadwerężenia, ſwoie ucalenie miały; dziś zaś widząc zamach niebeſpieczny, na ich z gruntu ſamego obalenie, trwożyſię z ſobą aby pogrzeb tego wſzyſtkiego nienaſtąpił wkròtce, z ohydą waſzego Plemienia. Otoż zoſtaiąc w tey uſtawiczney lękania boiaźni, radzi i życzy, iako nie zdradliwa Matka dzieci ſwoich, porzucić naypierwey ſprzeczki, i uſtawiczne ſprzeciwieniaſię, pochodzące nay bardziey z właſnego intereſsu, a udać ſię do iednomyślności.

Niech Kròl z narodem, a narod a Kròlem tak w ſzczęściu, iako i przeciwności będą nierozdzielne-

mi

mi, a zawſze poſpołu. To naypierwſze do fundamentu tak wielkiey ſtruktury utrzymania założenie, niech znakomite domy, Familie, naśladuią, Przodkow ſwoich heroicznemi czynnościami, utrzymuiąc mieyſca ſławnych Bohatyrów, ktòrzy do tego utorowali im droge, wiernością, odwagą, i nieſkazitelnym Charakterem. Wy zaś młodzi, ale kochani, i ſzanowani od ſtarſzych Bracia, nie trzeba abyście mieli do nich iakową nienawiść ktòraby wſzyſtkim pſuły porządek, i mieſzała przyzwoitość w przeznaczeniu, komu ſię co z powołania należeć powinno, ktòrym uſprawiedliwienie iaśnie i wyraźnie, Boſkie i ludzkie przepiſały Prawa.

Niech więc zatym zazdrość, i uſtawiczne ſprzeciwienie ſię, nie

mie-

mieſza w tym układu, ale na mieyſcu zoſtawi każdego, do czego ieſt uprzywileiowanym.

A na ten czas dopiero odkryią ſię ſkutki, że wſzyſtko dobre następować iedno po drugim będzie ſwoim porządkiem. A ſerce i umyſł napełni ſię radością, i zdolne będą zaradzać ſpolnie bronić, i wſzyſtko łożyć, nie odrodziwſzy ſię w niczym od tych wielkich ludzi, ktòrych męſtwo, ſtałość duſzy, honor, zgoła ſzczegulne, a ogulne cnoty, i zbior wſzyſtkiego do naśladowania, żyć w was trwać będą zawſze, w nieſkończoney pamięci.

W Narodzie Republikauckim, aby nie tylko stosuiącą się do praw i swobòd swoich obywatele edukacyą odbierali, ale do poięcia zagraniczney polityki nie ktòre osoby zawsze wyznaczone były.

Grutownie chcąc zaradzać o poprawie należytego w kraiu bezpieczeństwa, na tym naywięcey zależy, aby przez wszystkie stopnie, z fundamentu samego od pierwszych początkòw dawać sukcessoròm swoim naydoskonalszą edukacyą, a osobliwie gdy iuż rozsądek ich będzie w stanie poięcia w przeniknieniu naypotrzebnieyszych dla oyczyzny swey sentymentòw, przyłożyć w ten moment

na-

należy usilney pracy, w iasnym i nayszczerszym wytłumaczeniu, iak drogo poważać sobie maią ten zaszczyt, że się urodzili wolnemi, i co im za honor przynosi pożytek, i nieśmiertelną sławę, kiedy się nierozdielną trzymać będą iednością: Nieprzepominaiąc zaraz od młodosci samey przyuczać ich wspaniało myślić, podłością zaś i zbytkuiącemi, iak wzgardzać zawsze powinni zwyczaiami, ktòre zgruntu obalaią i niszczą kraiowe ozdoby i zamieniaią u postronnych w nic nieznaczącą Rzeczpospolitą.

A dopełniwszy w młodych nayprzòd Paniętach, i zacnie urodzoney szlachcie takowe powinności: postępować daley należy do czego bystrość ich animuszu naywięcey

po-

pokazuie ochoty, czy do cywilnych czyli do Woyſkowych ſtopni i poznawſzy w nich ſkłonność, w czym ſię iedni od drugich różnią, i do czego ſwą umiarkowaną z czaſem żywością, lub ſkromnym ułożeniem, ſtać ſię mogą zdolnemi; do tego zaraz z początku ſamego dawać im należy niezawodne obiaśnienie, aby ſkączywſzy pierwſze nauki, iuż niemi w dalſzych poſtępowali umieiętnościach, i układali ſię na pożytecznych i naydoſkonalſzych kawalerów, w ſwoim zamiarze i ułożeniu, w czym właſny inſtynkt i chęć dla przyſługi ſwoiey oyczyznie będzie im przewodnikiem.

Do ktòrey gdy uznawać ſię będą z początku ſamego przywiązane-

nemi, większą co raz zagrzewać się wspaniałością nieprzestaną. A na ten czas spodziewać się, skoro ta na nowo z wiernością wżyczliwych do siebie obywatelów roskrzewiać i zaludniać się zacznie, nieomylnie że z słabszey mocnieyszą co raz przez taki sposob zostanie.

Coby za to dały inne narody żeby duchem słodkiey wolności krew ich pałała, zapewne nieodbitą było by ich powinnością naygorliwsze wpaiać w następcach swych myśli i ułożenia: bo nie ochybnie od samego początku powzięcia rozumu, swoy umysł i serce tym zawsze kierowali by, żeby się brzydzili podłością, a bezprzestannie wspaniale myśląc, byłoby dla nich prawidłem dotrzy-

mać

mać niezawodnie nieſkażitelney wolnemu narodowi wierności; Wczym by nam tak czyniąc, nayſkładniey ſłużyło do twarzy, a na ten czas każdy by poznał, że ci to ſą potomkowie tych: co wielu ſławnych poprzedników ſwoich mieli.

Przeto radzić przynaymniey ſzczerze ſię godzi, gdy woiować nie ieſteśmi w ſtanie, a ten ſpoſob który ieſzcze przy nas zoſtaie, niech że ſukceſſorów naſzych ſzczęśliwſzemi uczyni, kiedy ciężko ſamym ſtanąć na tym ſtopniu, na którym przodkowie naſi wyſoko byli podnieſieni, od ktòrego my zupełni zoſtali, i w takim ieſteśmy nieſzczęściu, że do bardzo niſkiego odſuneli nas graduſu, ściſnąwſzy wſzyſtkie miey

ſca,

ſca, aby wolnym ſtąpieniem wziąść nam żadnego niegodziło ſię kroku, grożąc uſtawicznie, że i tę reſztę zoſtawioną ieſzcze, kiedy zechcą zabrać nam, będą mogli zawſze, niepozyſkuiąc nawet tym ich przyiaźni dla kraiu, że bez żadnego im ſię ſprzeciwienia, na tę krzywdę w ſkromności zupełney milczemy.

Ktòż dziś zoſtać ſię myśli w takowym ułożeniu, aby żadney ſwey Oyczyznie nie pragnął uczynić przyſługi, a nie pomagał przez to do ucalenia ſiebie ſamego? nie ſądzę aby ſię kto znalazł podobny żeby ſię zapierał ſynowſtwa ſławney matki ſwoiey, ktòra nam wſzyſtkim ſowite udziela pożytki, i co dzień nas karmi, lubo nie ròwno, bo iednych zbytkiem, dru-

gich miernie a trzecich okrągło, i bardzo ſzczupło, a wielu redukcyą zaleca i radzi, aby nadal poglądali zawſze mierząc ſię w proporcyi ſwoiey, w ułożeniu przezornym.

Atoli temu układowi z przeznaczenia ſamego naywyżſzego przeciwiać ſię nie należy choć wielu zacnych, ale nie wſzyſtkich znacznych poſtanowił, i wſtecz iść wyrokom ſarkaniem, zazdrością, ſzemraniem, chciwością, nie przyſtoi, tylko przyiąć wolą iego zupokorzonym poſłuſzeńſtwem, bo przewidział przed wieki mądrością ſwoią dla czego to uczynił.

Lecz otwarte drogi ogólnie wſzyſtkim przyſpoſobienia maiątku dla ſiebie i familij ſwoiey zoſta-

ſtawił, ale przytym wyraźnie przepiſał, aby bez krzywdy bliźniego to ſię ſtało koniecznie. Doczego użyczywſzy ſiła talentów, podzielił niemi oſoby w niezrachowaney liczbie, a te ſłużą za inſtrumenta niewyczerpanych dobrodzieyſtw iego, w ktore obfitując, przez fundamentalną edukacyą znaydą takowi ſpoſoby ozdabiaiące uczciwie przymnażać i rozpoſtrzeniać dobre dla ſiebie mienia, przez które nieprzeſtannie bogatſzemi, ſławnemi z cnot, rozumu, i rzetelnego poſtępowania znaydować by ſię mogli, byle by umiarkowaney zażywali delikatności w intereſſach nay ważnieyſzych kraiu ſwego.

Wczym pierwſzą powinnością należy im bydź biegłemi, i na

wſzyſtkie przeciwności w oſtrożności umocowanemi, aby nie cudzey zaſięgać rady, i nią ſię rządzić, ale w domu mieć, i nią ſię kierować zawſze mogliśmy, ktòra ſekretu dotrzyma, i podeyściom nayſkrytſzym zabieżyć i przeſzkodzić potrafi i zdoła, nieżałując pracy ſtarania właſnego, aby przypadkiem iakowym znaczney kraiowi całemu nie uczyniła ſzkody, przez ſpoźnienie ſię wdopilnowaniu znaczney wagi intereſſow, przez ktòre by naywięcey uſzkodzonym zoſtał.

A w tym żebyśmy niebyli upośledzeni, naypilnieyſzym to być powinno ſtaraniem, ułożyć nay doſkonalſze ſpoſoby, abyśmy w Oyczyznie naſzey w takowe oſoby obſitować zawſze mogli, ktò-

re

re by nam biegłością w przeniknieniu naypotrzebnieyſzych okoliczności ſzkodliwe oddalali, a niezawodne zabezpieczali pożytki, od ktòrych my bardzo opòdal odſunięci do dziś dnia zoſtaiemy, żebać ſię nam potrzeba z ktòreykolwiek ſtrony aby znowu nagle iakowe nie napadło nieſzczęście ktòre reſzte naſzey odebrać by mogło wolności.

A gdy z oſobna w każdą wchodzić będziemy potrzebę, że nie zaniedbamy wciągać do poprawy upuſzczone ſpoſoby, na ten czas zapewne ſtaniemy ſię zeſlabſzych w mocnieyſzych, zamienionemi.

Z ktòrego powodu w nayrzetelnieyſzym wyłuſzczeniu ſzczerze opiſane przed kilku mięſiącami,

mi, i teraz w tych dniach namienione do rządu i obyczaiów poprawy zmierzaiące materye w naykrótszych wyrazach do piora zebrać umyśliłem, dla pokazania całemu narodowi o czym teraz naybardziey zaradzać powinniśmy, do czego przyłączona iest i teraźnieysza wiele w sobie znacząca, która ufam że za sprawiedliwą uznana zostanie, aby z obywatelów naszych wiernych i naydoskonalszych, mogliśmy mieć ministrow, ktòrym nie dosyć na tym, żeby tylko kraiu własnego wiedzieli zwyczaie i prawa, ale z fundamentu samego starali się poymować i rozumieć zagraniczną dworu każdego politykę, którą łącząc z Królestwa swego interessami, wiedzieć by w czasie mogli kiedy zażyć na dobre, lub

unikać

unikać, i ſtrzedz ſię iey przynaglą ważne przyczyny i zamachy, a w tym bez praktyki i gruntowney reguły naydoſkonalſzy biegłym i przenikaiącym bydź nigdy nie potrafi.

Do czego narod przychylić ſię powinien, żeby obmyślił funduſz dla młodych dyſtyngwuiących ſię rozumem, cnotą, modeſtyą, i zawſze wſpaniale bez podłości myślących kawalerów, aby ci przy każdym ſwym Miniſtrze wyſłanym na poſpolſtwo do Monarchów tych z ktoremi ściśle złączone naſze intereſſa zaſtaną, po kilku w każdym gabinecie mieścić ſię mogli z wykonaniem przyſięgi na ſekret, a to naybardziey dla tey przyczyny żeby wſzyſtkie nayważnieyſze intereſſa przenikać

kać i poymować zdolnemi byli, a swey oyczyznie wczasie użytecznemi, przez nabranie światła i praktyki w naytrudnieyszych zawiłościach, i statystycznych nayskrytszych materyach, w które każda monarchya obfituie, niemi się rządzi, i nay mocnieyszą się staie przez rozumnych, biegłych i wewszystkich okolicznościach naydoskonalszych Ministrów, iak tego ustawiczne widziemy przykłady.

Toć nam żałować nigdy na to nietrzeba starania ile mamy łacne sposoby, gdy nam godnych Ludzi niezbywa do tego, iest w czym wybrać, daie Opatrzność osoby do każdey umieiętności sposobne, żałować tylko kosztu na to nietrzeba, oddzielić ze skarbu iaki

kapi-

kapitał, albo przeznaczyć intratne Staroſtwo zapewne opłacą ſię koſzta, gdy zacne Familie na wielkich ludzi wychodzić będą, i ſtaną ſię użytecznemi do zaradzenia i utrzymania wſzyſtkich ozdob Kròleſtwa całego, z ktòrych wſzyſcy ròwni Bracia naſi, biorąc tak dobre przykłady, zaludniać ſię Oyczyzna będzie co raz w znakomitych obywatelòw, podzieliwſzy na Cywilne i Woyſkowe Departamenta wybor ſam doſkonałych mężòw.

A przez ten ſpoſob zakwitnie w Senatorach, Miniſtrach i Dygni tarzach nieſkończonemi pożytkami, ktòremi kray będąc ozdobiony, pokolenie pokoleniu udzielać będzie pierwſzych doſkonałości, w ktòrych i potomkowie naſi, korzy-

rzystać będą mogli, trzymaiąc się tego chwalebnego za życia naszego postanowienia i ułożenia z ktòrych wiele dla siebie dobrego wnosić mogą z ozdobą i sławą narodu całego, ktòry znacznie głośnieyszy z doskonałey nauki i przezornego rządu dla wszystkich patrzących i słuchaiących stać się w kròtkim czasie może.

Niech nie zadziwia nikogo w tym rada moia że nieprzestaię na dzisieyszey ziomkòw moich edukacyi, ktòrzy staraią się naywięcey domowe tylko w granicach własnych kraiu naszego przenikać i poymować nauki, ktòremi dość biegłemi się staią, a o zagranicznych wiedzieć nie maią zwyczaiu, i żadney ochoty, przekonani będąc w zdaniach i ułoże-

niach

niach swoich, że im się to na mało przyda. Ja zaś temu iestem przeciwny, i śmiało w tym zdanie moie otwieram, iż to są takowe sprężyny, ktòremi się magnesu index nay więcey obraca, i skazuie niezawodną potrzebę dla nadwątloney i dużo osłabioney naszey wolności podzwignienia, ktòrych gdy używać niebędziemy opieszali: pomogą nam do siła dobrego.

A choć barometrum na słotę, ciemne chmury, z ustawicznym grzmotem i piorunami, oznaczą nam przyszłość wielkiey burzy, ale po tych skończonych, także długo w iasnym i klarownym słońcu, obiecywać nam będzie pogodę.

Otoż

Otoż zyſk niezawodny przeglądać możemy, tak z tey uwagi, ktòrą ku kòńcowi tey czwartey małey xiążki, w naykrotſzych wyrazach, i ſzczupłym zawarciu, w ſzczegulnym opiſaniu kładę iako i z tych przeświadczy ſię ktòre z pilnością roztrząſnąć zacny i z dawności zawſze ſławny narod raczy, umieſzczone w oſobnym podziale porządkiem kładzione materye, a w nich przyczyny dla czego do oſtatniey nachylamy ſię zguby, kiedy? czym? i iakim ſpoſobem? tak w poprawie rządu, iako i obyczaiach ratować ſię możemy? czego treść w czterech ſzczupłych piſmach, cała łączy ſię oſnowa, przekonany będąc zupełnie, że kto niema ukrytego prywatnego zyſku właſnego, i niechce bydź nigdy parcyal

cyalnym, przyznać to raczy, że ſą naywiękſzą zawałą i tamą popſute obyczayności, zaniedbanie własne, że nieſzukamy złe zamieniać w dobre zwyczaie uſtawy i ułożenia, a opuſzczaiąc ręce na wſzyſtko tą uprzedzeni myślą, że z naſzey ſłabości dzwignąć ſię nie potrafiemy nigdy i że iuż dla niey żadnego nie znaydziemy lekarſtwa.

A tak z tego, wſzyſtkich ſama tylko ogarneła melancholia że ſzczegulnym czuley i tkliwiey z ſamey tetryczności pochodzącey karmią ſię wzdychaniem, przenikaiąc wſzyſtko na co ſię zanoſi.

Ale coż z tego za zyſk wypada dla nich? oto ſkracaią drogie właſnego życia momenta.

My-

Myślić więc koniecznie należy, że pokąd duch ieſzcze kołace ſię w ciele zaradzać o tym należy, że chory ratować ſię ieſzcze może, iak w tym ieſt ſiła przykładów.

Bądźmyż tey nadziei, a przerwiymy nią ten tak gruby ſmutek ſobie, ktòry nas ze wſzyſtkich ſtròn ogarnia i właſne zdrowie niſzczy.

Orzezwiaymy ſię w zaufaniu naſzym, że niemaſz rzeczy żadney niepodobney, aby ſię zamienić nigdy nie mogła, bo za zwyczay po dobrym złe, a po złym dobre nieomylnie naſtępuie ſwoim porządkiem.

Rzućmy ſię do pracy ſtarania, i wſzyſtkich nayzbawienniey ſzych

zabie-

zabiegow, abyśmy poprawą naſzych obyczaiow zamienili i przeiſtoczyli, opuſzczonych, w mocno ſię ſtaraiących, leniwych, w nie oſpale myślących, a złych oczywiście w dobrych, kochaiących ſzczerze ſwą Oyczyznę ſynòw, i dyſtyngwuiących ſię cnotą, wſpaniałością, i czyſtym harakterem duſzy, obywatelòw.

Zdanie bez parcyalności iak prywaty nie szukać dla siebie a Oyczyznie Wierności dotrzymywać naypierwey należy zawsze.

O tey materyi chcący naywierniey tòłmaczyć się, swemu Narodowi, sądzę konieczną powinnością, nayprzòd własną miłość siebie samego odłączyć na stronę, i nie mieścić żadnym pozorem naymnieyszego podchlebstwa, ktòre szczerą prawdę tłumić i pogrążać zawsze usiłuie wniezgruntowane przepaści; bo pierwszey rzadko ktòry na świecie człowiek, aby iey niemiał, a drugą aby pogardzał, a tym uprzedzeniem zostawszy często omamionemi, niezakładamy nigdy fun-

fundamentu, na ktòrym naypotrzebnieyſze ciężary, ſpierać by ſię mogły i czyniły ubeſpieczenie, utrzymywać w całości wſzyſtkiego.

J tak rzęſiście lata upływaią a my od wieku nay młodſzego do ſamey zgrzybiałey ſtarości nie upatruiemy, iak iedyną perſpektywę w rozpaczy, zgubienia pozoſtałego ieſzcze kraiu, a w nim reſzty naſzey wolności, ktòrą ieżeli krwią właſną brònić nie ieſteśmy w ſtanie, czemuż, przynaymniey dla ſukceſsorów ſwoich okazać drogi nie mamy, zdrową radą przepiſawſzy im ſpoſoby aby tego co zoſtało ieſzcze nie utracili, a poprawiwſzy rząd, obyczaie, kiedykolwiek ſwoiey nadgrodzić mogli ſzkody, ſkazuiąc

im wytkniętym palcem, a dla lepſzey pamięci, zoſtawiwſzy odryſowany iaśnie i wyraźnie zdrową, a niedrżącą ręką ubity trakt do tego. Bo myślić dobrze pracować rozumem i ſercem dla ſwey Matki niezabroniona moc, i ſpoſob w całym obywatelſtwie wſzczegulności każdemu.

Nie żałuymyż piora, gdy oręża i broni w rękę wziąc ſię nam nie godzi, aby z przeciągu życia naſzego tłòmaczyć ſię naſtępcom ſwoim mogliśmy, w ſzczerym opiſaniu co nas oſłabiło i poniżyło, że z tak ſławnych ſtaliśmy ſię ni dla ſiebie użyteczni ani dla ſąſiadòw pomocni, przeſtrzegaiąc każdego z nich, aby z młodości zaraz zabiegali złemu, ſzczegulnie edukuiąc potomſtwo ſwoie,

na

na pożytecznych, zaraz z ſamego początku obywatelów. Na czym temu Królestwu naywięcey zawiſło, kiedy cnota z rozumem ſpoiona, zoſtanie. Gdy zaś ta gradusami w każdym ſtanie wzraſtać będzie, złe niſzczeć a dobre przyczyniać ſię zapewne zacznie, a ſkoro większość liczby dobrych od popſutych przeważy: na ten czas turnus na Seymach ſtraſzny w lękaniu nikomu nie będzie.

Powinnością tedy każdego z nas obywatela przykładać ſię do tego, aby złe rugować, potępiać, a dobre wſkrzeſzać i ſtanowić ułożenia, tak co do poprawy obyczaiów, iako wzraſtania rządu, na wſzyſtkie okoliczności nayprzezornieyſzego, oboſtrzywſzy to naymocniey, aby prywata miey-

ſca, i czaſu niezabierała publicznemu intereſsowi, do ktòrey zawſze naybardziey ieſteśmy przywiązanemi. Z czego nas obtaczaiące wſzyſtkie maią w ohydzie i poniżeniu Krolestwa, niewidząc w nas żadney czynności, abyśmy nią do ſławnych Przodkow ſwoich bydź mogli podobnemi, zgoła za obumarłe członki i przechodni gościniec nas maią, czyniąc co chcą i rozkazuiąc czego potrzeba, w rezerwie uſtawiczney potrzebom ſwoim do tych czas, wſzyſtkie kraiu tego zoſtawuiąc pożytki.

Czy bić to w oczy czułego obywatela nie powinno, że żyiąc w tak nikczemney ſytuacyi, nie ieſt że powinnością zaradzać tak wielkiemu złemu? J czy iuż nieczas

porzu-

porzucić myśl tylko o ſobie, a w domu ſwoim zaradzać nietylko o ekonomij właſney, aby rząd prowadzić dobry, ale o całości powſzechney, aby niſzczące rudera, nieprzywalili wſzyſtkich w nie uratowane przepaści, bo każdy prywatny całością ſwoią nieieſt beſpieczny, gdy ſię ſpiera o gmach takowy ktòry wſzyſtkie razem pomnieyſze gwałtownym impetem zniſzczyć może ſwemi gruzami.

Ten więc reparować naypierwey potrzeba, i nie ociągać ſię, ale wcześnie zabiegać tak wielkiemu złemu, przez ſpoſoby nayiſtotnieyſze, tkliwością ſerca, rozumem nieobłudnym połączone, a ſzczerość nie podeyrzaną dla ſwey oyczyzny zachowuiące, ktòrą każ-

dy

dy dobry obywatel pałac dla niey powinien.

J z tego to powodu każdy kto ma kredyt, przyſtęp, bądź Senator, Miniſter, Dygnitarz, i ziemianin, radzić Krolowi ſwemu, powinien to, co widzieć może z ſławą iego, z ucaleniem Praw wolnego narodu, z bezpieczeńſtwem całego Krolestwa, nieuwodząc ſię żadnym zyſkiem dla ſiebie, lub krewnego, Przyiaciela ſwego, chyba że w nim widzi, do wſzyſtkiego dobrego ſkłonności, i ułożenia, że może zaręczyć za niego iż tchnie ſamą ſprawiedliwością, i zawſze ſię godnym ſwoiey promocyi ſtanie.

Ale naybardziey Krolowi przełożyć powinien, aby po wſzyſtkich Pro-

Prowincyach miał znakomitych obywatelów, osobnym regestrem wypisanych, którzy dystyngwuiąc się czynnościami w obywatelstwie, nieskażitelnym wcharakterze dla Oyczyzny, bez noty żyiąc dawali dowody na funkcyach różnych, że niebyli nigdy parcyalnemi.

Takowych choćby się nie starali, gdy Panuiący swą łaską uprzedzać będzie wyznaczaiąc ich na różne Subsellia i Dykasterya, rozdaiąc urzędy, krzesła, ministerya, i z intratą wakanse, da poznać wszystkim że cnoty, i talenta uwieńczać, i nadgradzać umie, w czym przywiązywać do siebie sam wybor ludzi dobrze myślących, prywacie nie sprzyiaiących, będzie mogł. J ten zbawienny

spo-

ſpoſob, kto ſzczerze życzy Panowaniu w wolnym narodzie każdego Monarchy, radzić to zawſze bez zaſtanowienia ſię każdy powinien, gdyż przez to da pochop i ſpoſob całemu narodowi, aby wſzczegulności wſzyſcy, a tym iemu, i oyczyznie zaſługowali ſię nieprzeſtannie.

Bo czy by to powſzechnego nieuczyniło podziwienia? że nieſtaraiąc ſię o godność czyli iaki wakans z pożytkiem, Monarcha zarzuca, i uprzedza ſwoią łaſką, z tych ſzczegulnie względòw, że myśli i czynności zacnego obywatela znadoſkonale dla dobra Kròleſtwa całego.

Otoż ten krok zachęcił by, że ſiła liczyć byśmy mogli oſob nieſka-

ſkażitelnemi Patryotami, i ta cnota co raz bardziey ſzerzyłaby ſię w ſercach narodu naſzego, w ktòrey umacniaiąc ſię, zoſtał by każdy przeświadczonym, że co Krol to Oyczyzna, a co Oyczyzna to Krol z nierozdzielną złączeni zoſtali by iednością, a radzący na ten czas śmiele zaręczyć by mogli że dobry Pan z takowych zacnych ludzi miał by zawſze nieodmiennych w wierności dla ſiebie, za ktòrych wielu dziś nikt tego uczynić nie może.

Na tym zaś ſiła w kraiu wolnym zawiſło, aby oſoby ktòre pierwſze zaſiadaią godności, tak w Senacie, Miniſteryach, iako wyżſzych urzędach, ſtarali ſię nie ſobie, i Familij, tylko bydź pożytecznemi, ale na czole narodu będąc

dąc poſadzonemi, naypierwſze ich bydź powinien uſiłowanie, łożyć wſzyſtkie ſpoſoby, dawać z ſiebie młodſzym Braciom dobre przykłady, a złych w teraźnieyſzym czaſie nie z wielu ſię zbudować, chyba zgorſzyć mogą.

Przeto ſtarſzym naypierwey poprawić ſię trzeba, żeby młodſzych zachęcali nieparcyalnym umyſłem, aby ſię tylko na ſame niewyſadzali pochwały, i w mnòſtwie ſłow płynącey z uſt Rhetoryki ſamego kadzidła nieczynili.

Ta rzecz iak ieſt ſama przez ſię czcza, tak Statyſty i Patryoty nie oznacza, ale ſzczegulnego podchlebce dobrze myślącemu przed oczy wyſtawia.

Z ta-

Z takowych mnoſtwa ſłow co dziś zebrać można, i do ktòrey te przykleić czynności, aby z niey iakie uſkutkować dzieło? Wypada oczywiſtość ſama, porzucić takowe bałamuctwo, zacząć od tąd bydź prawdziwemi Polakami, chwaląc to, co warto ſzanowania, wielbienia, otwarcie zaś naganiaymy i brzydźmy ſię tym, co godno wzgardy i odrzucenia.

A na ten czas daiąc przykład z ſiebie, zapewne młodzi w ślady poydą ſtarſzych, że to ſamo czynić będą ukochawſzy ſzczerość i prawdę, i w niey ſobie guſtować nie przeſtaną, mniey mòwić, więcey czynić, będzie ich prawidłem zawſze.

Rzecz przez ſię ſamą dobrą każdy poznać zdoła, ktòry ią w

ſa-

ſamey upatruie rzetelności, A lubo intereſs prywatny milczyć prawdę radzi, a zamiaſt tey mieścić Panegiryki obſitemi ſłowy udaie, iednak my daymy pierwſzeńſtwo publicznemu dobru, abyśmy go ucalili, a ſwoy właſny ; niech naſtąpi po nim, bo iak tamten ſłabym zoſtanie, naſz nieochybnie, choć w naylepſzym ſtanie będzie, ze wſzyſtkim ſwym nagłym, a gwałtownym upadkiem obali, zruynuie, i zkreteſem zniſzczy.

Kto tak nie myśli fundamentalnie, bardzo ſię oſzuka i dozna, że ſię to w kròtkim czaſie zyści, kiedy w tym ſwego uporu nie odmieni wcześnie.

Ztego więc nato wypada oczewiście, że kto ma więcey fortu-

ny

ny, honoru z publicznego ſkarbu, niech go łoży nieściśnioną ręką na iey ucalenie, albo powròci właſne od niey wzięte krocie, milliony, ile nie ieſt ſłuſzna partykularnych dzielić tak obſicie ſkarbem, aby powſzechność zoſtawić bez ſpoſobu w nędzy.

Według zaſług każdemu ſię należy nadgroda w miarę ſamey ſprawiedliwości, ale pròżno tym ſzaſować, dotyka to mocno ſamey delikatności ſumienia.

Gdy komu dobrze płacą nie zdradliwie, ten ſzczerze ſłużyć powinien, a coż dopiero gdyśmy honor fortunę komu winni, toć ma prawo dopomnieć ſię o pomoc od tych śmiało. Ufać należy, że kto noſi charakter wdzięczno-

ści

ści ten się nie lenić, i owszem znać się zapewne będzie do swoiego hołdu, bydź iey wiernym i nieskazitelnym obrońcą i sługą, chyba że kto w sobie nie ma żadney delikatności, i czuć nie chce obowiązków swoich, szczegulnie kontent z tego że z niey doczekał się bydź panem, dzieli dochody sowite od niey odebrane na własne plezery i domowe potrzeby, i tych ze zbytkiem bez miary zażywa, a lada moment z nadchodzącey i wiszącey chmury nad sobą spadaiącego nagle piorunu niezważa, ktòry całkiem wszystkie okolice pochłonąć i obròcić razem w perzynę może, gdzie dòm własny iego, i cały maiątek z nieszczęścia tego nie zostanie wyłączonym zapewne.

O toż

Otoż żebyśmy myśli ſwoie często zaſtanowili, pilnieybyśmy zaradzali o całości naſzey Rzeczypoſpolitey. Ale gdyśmy cale zlodowacieli w miłości powinney ku niey, moc, wſzyſtkie ſtarania, i całe natężenie umyſłu dla właſney tylko obracamy prywaty, ſtaliśmy się powſzechnym od wielu narodòw pośmiewiſkiem i wzgardą, że ſzydząc kogo z ohyda, i przeklinaiąc Polſkiego zażywaią na to urąganie imienia. J gdy nas to nieprzeraża, że daiemy poznać, iż wzroku i ſłuchu na to niemamy, ktoż kiedy gorſzego co wymyślić na naſzą może Oyczyznę?

J czy ta hańba nie pobudzi cię, abyś koniecznie dobrze myślał, narodzie? chyba ten poruſzenia nie czuieſz we krwie ſwoiey, ktòry

nie

nie znasz Pokolenia, z iakiego pochodziſz; a ieżeli ktòry niewieſz że z cnotliwych i ſławnych Polaków, bierz kroniki, ſławne dzieie, traktaty, ſoiuſze, czytay, a zoſtanieſz przekonanym, iż cię ten punkt honoru orzezwi że w ślepocie nagle przeyrzyſz a głuchota prędzey od ciebie uſtąpi.

Dziwi i gorſzy ſię wielu że mało mamy czułości o ſobie, ile gdy ieſt właſny rozum, a z niego nie trudno o radę. Czemuż milczemy i pracy nie dokładamy? chyba dla tego, abyśmy ią wſpòlnie z maiątkiem oddali w poſłuſzeńſtwo iedyney niewoli.